

“FİLODOKS”(LAŞAN)LAR İLE “KIEN” (LEŞEN) LER KUTUPLAŞMASINDA BOCALAYAN HUKUKUN DRAMI

*The Tragedy of Law Staggering in The Polarization of “Philodoxes/Aspiring
Philodoxes” and “Kiens/Aspiring Kiens”*

Prof. Dr. Sami SELÇUK *

“Bilgi sahibi olmadığımız konuda niçin tartışıyoruz? (...) Sadece sanıya uyuyorlar. Sanı hiç kuşkusuz doğruyu belirtmez/ anlatmaz (...) insan kendi kendini yeterli görerek azar (...) Her bilenin üstünde bir bilen vardır.”

KUR’AN

(Âl-i İmran, n. 66, Necm, n. 28, Alak, n. 6-8, Yunus, n. 76).

“Platon’u severim, Sokrates’i de. Ama en çok doğruyu/gerçeği severim.”

ARISTOTELES

“Bir bilim insanının en güçlü yanı, bütün kuşkularını kendi uzmanlık alanında toplayabilme, bu alan içinde her türlü kuşkunun, ardı arkası kesilmek bilmeyen azgın dalgalar gibi coşmasına izin verebilme yeterliliğidir.”

Elias CANETTI

(Körleşme, çeviren: Ahmet Cemal, İstanbul, 2005, s. 90).

“Bizde öteden beri şöyle bir iddia vardır: Bilim başka, yaşam başkadır. Oysa bunun tam tersi doğrudur. Bilim yaşamdan, yaşam bilimden ayrılamaz. Bilim yaşanan yaşamın sürmesidir. Ancak bilim soyut kavramlara, basmakalıplara bürünürse ancak o zaman yaşamla ilişkisi kesilir. Bizde olduğu gibi. Oysa gerçek bilgi yaşamla birlikte yürür (...) İnsanın sahip olduğu ve olmak istediği her şey, bilginin başarısıdır (...) Yapıp etmelerde, kararlarda, yargılarda, konuşmalarda, eleştirilerde nesnel olmak, bunların ilişkin buldukları nesneye, şeye uygun olmaları demektir. Aynı fenomenle toplumsal yaşamda da karşılaşırız. Siyasal yaşamımızda hiç eksik olmayan laf ebesi halk dalkavuşu ve avcısı (demagog), özneliğin temsilcisidir; devlet adamı olmaksızın nesnel olmak demektir (...) İster felsefe, ister bilim olsun, hepsi de insanın araştırma ve bilmesinde birleşir.”

Takiyettin MENGÜŞOĞLU

(Fenomenoloji ve Nicolai Hartmann, İstanbul, 1976, s. X, XII).

* Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi, sselcuk@bilkent.edu.tr

1 Aristoteles’in söylediği ileri sürülen bu söz Latince bir özdeyişe dönüşmüştür: “Amicus Plato, amicus Socrates, sed magis amica veritas.”

“Tarihte yeni düşüncelere sahip çıkarak dışa vurulmasına izin veren toplumların en yaratıcı ve gelişmiş toplumlar olduklarını gösteren sağlam kanıtlar vardır. Uzun süre dinamik kalmayı başaran toplumların alışılmadık, beklenmedik –kimileyin de hiç hoş gitmeyen- görüşlere söz hakkı tanıyan toplumlar olduğu görülmektedir. Kimi ülkelerde hükümetlerin muhalefete özel bir konum (statü) tanımaları tuhaf bulunabilir. Söz gelimi, Kanada ve İngiltere’de muhalefet önderine maaş bağlanması gibi. Muhalefetin bu biçimde yasallaştırılması, iktidar ve muhalefet arasında bir denge oluşturma, batılı geleneğin temel özelliğidir.”

J. BRONOWSKI/B. MAZLISH

(Leonardo’dan Hegel’e Batı Düşünce Tarihi, [Elvan Özkavruk Adanır], İstanbul, 2012, s. 682).

“Dünyanın en temel sorunu; akıllılar hep kuşku içindeyken, aptalların küstahça kendilerine güvenmeleridir.”

Bertrand RUSSELL

“İnsan sadece ulu orta yalan söylemekten kaçınmakla yetinmemeli; susarak yalan söylemekten de sakınmalıdır.”

Lev TOLSTOY

“Hiçbir şey bilmeyen cahildir, ama bilip de susan ahlaksızdır.”

Bertolt BRECHT

“Düşen bir çığda, hiçbir kar tanesi kendisini olup bitenden sorumlu tutmaz.”

Oscar WILDE

“Eğer bilginin ermişleri olamıyorsanız, en azından onun savaşçıları olun benim için.”

Friedrich NIETZSCHE

“Doğrular iktidara gelmez, düşmanları ölür.”

Fransız ATASÖZÜ

“Gerçek hemen üstün gelmez, ona saldıranların soyu tükenir.”

Max PLANCK

“Ne istediğini bilmek gerekir. Bilince bildiğini söyleyecek; söyleyince de yapacak denli yüreklilik gerekir.”

Georges CLEMENCEAU

² Burada iktidar ve muhalefet kavramlarını sav ve karşı sav olarak ele almak ve diyalektik kurmak gerekmektedir. (S. S.).

“Her gün bir yerden bir yere gitmek ne iyi/Her gün bir yere konmak ne güzel/Bulanmadan, donmak akmak ne hoş/Ne kadar şey varsa düne ait/Dünle birlikte gitti cancağızım/Şimdi yeni şeyler söylemek lazım.”

MEVLANA

Gılgamış, Güneş Tanrısı Şamaş’a diyor ki: “Aydınlığın gücü varsa karanlık kaçır.”

Talat Sait HALMAN

(Eski Uygarlık Şiirleri, İstanbul, 2011).

“Sessiz bir yerdir kütüphane/Meleklerle tanrılar toplanmış/Açılmayan kara kitaplarda/Büyük surlar yatar/Bayan Jones’un her gün/Dönüp dolaştığı rafta/Boyu çok uzun olduğundan/Eğiliri sanki dinliyormuş gibi/Kitaplar fısıldaşır/Ben bir şey duymam, ama o duyar.”

Charles SIMIC

(Kütüphanede, Şiirler, çev: [Baki Yiğit], Cumhuriyet Kitap, 6.12.2012, s. 23).



ÖZET

Yaşanan hukuksuzluk bataklığından kurtulmanın en temel çaresi, fillodoksların mağaralarından, Kien’lerin fildişi kulelerinden gün ışığına çıkıp filodoksların, omuz omza vererek derin hukuku, temelinde yatan değeri iyi özümseyerek biricik egemen durumuna getirmeleri, odağa yerleştirmeleri ve adaletin hizmetine sunmalarıdır. Bir başka anlatımla, Kien’lerle filodokslar, kavşakta buluşmalı; filodokslar, öğretilere, kuramlara, kavramlara titizlikle sahip çıkmalı; Kien’ler, bilginin bütün renklerini gözleriyle görmeli, soğukluğunu, sıcaklığını elleriyle, ayaklarıyla duyumsamalı, gelişmenin, uygarlaşmanın kanıtı ve tanığı olan kuramsal, kavramsal soyutlamaları somut gerçeklerle sınava çekmelidirler. Unutmayalım ki, bütün kuramlar, “...bütün kavramlar, insana dokunarak anlam kazanır. Kişi hüküm giydiği zaman cezaevine giren, (kuram), kavram değil, insan”dır. “Kuram, soyut olduğu için yetkinliğe ulaşabilir. Uygulama ise kusurlu olarak kalmak zorundadır” demek kolaycılıktır. Uygulama, öğretilerden, kuramda vazgeçtiği an hukuk ilkin solan, daha sonra da kuruyan bir güle dönüşür. Şu uyarıyı kuşaklar hiçbir zaman unutmamalıdır: “Dünyanın en tehlikeli olduğu an, diyordu Johann Wolfgang von Goethe, bilgisizliğin örgütlü biçimde eyleme geçmesidir.” Sözün özü budur. Gerisi, boş söz. Ancak eğer insan toplum içinde yaşayan bir varlık, hukuk da karmaşık bir fenomenler ağı olan toplumun ürünü ve hukuk dâhil her şey insan içinse, sığ ve yüzeysel yaklaşımlarla hukuk sorununu ve uygulamasını çözemeyiz. Hukuk sorununu ve açmazlarını tadına vararak doyurucu biçimde çözenin biricik yolu, ona çok disiplinli, yani felsefi, toplumbilimsel, insanbilimsel (antropolojik), suçbilimsel (kriminolojik) vb.

disiplinlerle birlikte kapsayıcı olarak yaklaşmaktan geçer. Hukuk, düzgüsel (normatif) bir yapı olarak kapalı; varlıkbilimsel bir yapı olarak ise açık uçludur. Ancak bu açık uçtan girerek onun dehasına ve tadına varabiliriz. Hukukun estetiği, güzelliği de tam da bu noktadadır. Çünkü hukuk, karanlıktan, karanlık ilişkilerden, eğrilerden, sapmalardan hoşlanmaz; karanlığı, karanlık ilişkileri aydınlatır; eğrileri, sapmaları düzeltir ve yaptırıma bağlar; doğruyu, adaleti egemen kılarak toplumu onarır, insanı geliştirir. Özü özü şudur: Doğru hukuk düzgüleri; her zaman çizgileri, kesin, nesnel ve kalın çizer; ödünsüzdür. Demek, karşımıza ilk ve bundan da iki sorun çıkmaktadır. Neden felsefe? Ve hukukta ne ölçekte felsefe? “Neden felsefe?” sorusuna az çok yukarıda yanıt verilmiş de biraz daha ötelere gitmekte yarar vardır. Çünkü bu sorunun yanıtı şu çerçevede olmak gerekir: Hukuk, ileride değinileceği üzere, bilimler ayrımı içinde düşüncel, normatif, normolojik bir bilim dalıdır. Öyleyse sağlıklı bir bilim için felsefe zorunludur. “Ne ölçekte felsefe?” sorusunun yanıtı da şu: Hukuk, felsefe alanlarının kimileyin bütünüyle keşişmekte, kimileyin de bir kesimiyle iç içe olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Filodoks, Kien, Filodoklaşanlar, Kienleşenler.

ABSTRACT

12 The most essential remedy to escape from the current swamp of unlawfulness is for philodoxes to emanate to light from their caves and Kiens from their ivory towers to transform themselves into philosophers, to stand shoulder to shoulder in bringing deep law to the position of the sole sovereign, to place it into the focus and to put it at the disposal of justice, by thoroughly internalizing the underlying value. In other words, Kiens and philodoxes must meet at the crossroads; philodoxes must meticulously own doctrines, theories and concepts; Kiens must see all colours of knowledge with their own eyes and feel its coldness and warmth with their hands and feet and test theoretical, conceptual abstractions, which are the evidence and witness of development, of civilization, with concrete facts. Let's not forget that all theories “...all concepts attain meaning when in touch with man. When one is sentenced, the one in prison (theory) is not the concept, but the man” . Saying “Theory may achieve perfection by reason of its abstract nature. Practice, on the other hand, must remain imperfect” is the easy way out. Once practice abandons doctrine and theory, law turns into a rose that first fades and then dries. The following warming must never leave the minds of generations: “There is nothing more frightful,” says Johann Wolfgang von Goethe, “than ignorance in action”. This is the essence. Nothing else matters. However, if man is a being living within the society and law the product of a society hosting a complex network of phenomena

and if everything, including law, is for man, we cannot solve the question of law with shallow and superficial approaches. The only way to solve the question and dilemmas of law in a satisfactory manner, savouring their essence, is to employ a more inclusive approach with philosophical, sociological, anthropological, criminological disciplines, etc. Law is closed as a normative structure, but open-ended as an ontological structure. Nevertheless, we can attain its genius and savour by entering through this open end. The aesthetics, the beauty of law presents itself exactly at this point, because law isn't fond of darkness, of shadowy relationships, of deviousness or deviance; it enlightens the darkness and shadowy relations; it corrects deviance and impose sanctions thereon; it restores the society by rendering truth and justice sovereign and it improves the man. The essence of the essence is that true legal norms always draw precise, objective and thick lines; it is unbending. Therefore, we are faced with an initial and two resulting questions. Why philosophy? And what should be the extent of philosophy in law? Although the question "Why philosophy?" is more or less answered above, there is utility in moving slightly further, because the answer to this question necessitates the following framework: Law, as will be mentioned later, is an ideal, normative and normological field of science within the division of sciences. Therefore, philosophy is essential for a healthy field of science. The answer to the question "What should be the extent of philosophy in law?" is that law is, at times, in intersection with all fields of philosophy and at other times, it is intermingled with a part thereof.

Keywords: Philodoxes, Aspiring Philodoxes, Kiens, Aspiring Kiens.

I. TOPLUM, İNSAN VE HUKUK

Altmış yıla yakın bir süre adalet ya da adaletsizlik, hukuk ya da hukuksuzluk denen olgularla iç içe yaşamış bir insan olarak bana hukukun ne olduğunu soranlara yanıtım şöyle olacaktır: Bilinçli bir insanı hiçbir sözcük adalet, dolayısıyla hukuk kavramı kadar heyecanlandırmamış, düşündürmemiştir.

Çünkü toplumu ve düzeni düşünen her insanoğlu, çaresiz gelip adalete/hukuka sığınır.

Ve insanoğlu, adaletin/hukukun yüceliği karşısında her zaman derin bir saygı duymuştur. Özsaygısını (haysiyet) yitirmeden insanın önünde eğildiği biricik değer, insanlık tarihinin her döneminde adalet/hukuk olmuştur.

Hukuk; toplumla birlikte doğan, toplumun yapısı ve kültürel dokusuyla, yaşadığı toplumla bütünleşen insanın düşüncel ve düşünsel kimyasıyla birlikte oluşan ve gelişen bir olgudur.

Toplumlara gelince, kanımca onları kabaca ikiye ayırmak olanaklıdır. Her insan bu iki tür toplumdan birinde yaşar.

Eğer bir toplum; hak ve adalet bilinciyle donanmış, “kendime yapılmasını istemediğim şeyi başkasına yapmamalıyım” etik ilkesine aklıyla ve yüreğiyle inanmış insanlardan oluşmuşsa, o toplumda her şey doğru kurulmuş bir saat gibi düzgün işler. O toplumda kurnazlık ile zekâyı (dolayısıyla sağduyuyu) birbirinden ayırt edebilir, insanlar. Her türlü güç/erk kullanmayı ve devleti yalnızca “önce başkaları, sonra ben” diyen, zekâsını sadece toplumun yararları için kullanan zeki, akılcı ve sağduyulu insanlara emanet eder. Orada hukukun ne olduğunu, tanımlayamasa bile, onu herkes bilir, anlar; hiç kimse hukuktan söz etmez. Buna gerek de duymaz. Çünkü hukuk her an ve her yerde vardır. Temiz havanın solunduğu, suyun çağıl çağıl aktığı bir yerde ve zamanda havadan, sudan hiç söz etmeye gerek var mıdır? Elbette yoktur.

14 Hukuk da öyledir. Toplum düzeninde hukukun değerleri var ve yaşıyorsa insanlar hukuktan söz etmek gereğini niye duysunlar ki! Her insan hukuku hava gibi soluyor, su gibi içiyor, bugünlerinden ve yarınlarından hiçbir kaygı duymuyorsa, “Berlin’de de yargıçlar var”, Ankara’da da varsa, insan olarak yaşıyor, insan olarak ölünyorsa o toplumun gündeminde hukuk olur mu hiç? Olmaz. Zira insanlar her zaman olmayan şeyin özlemine duyarlar. Hitler, Mussolini, her Allah’ın günü demokrasiden söz ederlerdi. Neden? Çünkü Almanya’da, İtalya’da demokrasi yoktu. Oysa Churchill ve Roosevelt demokrasiden söz etmek gereğini pek duymazlardı. Çünkü Amerika ve İngiltere’de demokrasiyi her an yaşıyorlardı, insanlar.

Buna karşılık eğer bir toplum; hak ve adalet bilincinden yoksun, “kendime yapılmamasını istediğim şeyi başkasına yapabilirim” ilkesizliğine bencil aklıyla ve yüreğiyle bağlanmış insanlardan oluşmuşsa, kurnazlık³ ile zekâyı (dolayısıyla

³ Bu açıdan Schopenhauer’ın “şeref kavramının doğu toplumlarında hiçbir değeri ve anlamı yoktur” biçimindeki değerlendirmesi ilginçtir, elbette üzerinde durulması gereken bir görüştür. Falih Rıfkı Atay’ın ilk basımından yıllarca sonra “Zeytindağı” adlı yapıtına yazdığı “önsöz”deki değerlendirmesi de aynı doğrultudadır: Özgür düşünce öğreniminden geçmeyenlerle uzlaşmanın olanaksızlığına değinen yazar, “Onlar, diyor; gerçeğin yüzde yüz yergi ile yüzde yüz övgününün tam

ortasında olduğunu belki de bilmez değillerdir. Ama eski zamanların kulluk ahlakına köledirler. Yerme yahut övme, iyilik yahut kötülük gördüğünüze göre, bu ikisini yapmakta, onların ahlakına göre, haklısınız. Tarihte gerçeğin ne lüzumu var?.. Osmanlı tarihi, bu nedenle, bir yalan âlemi olmuştur. Yalan, Doğu'da ayıp değildir." Yazar "İttihat ve Terakki'nin İçişleri Bakanı Talat Bey'in özel kalemine kâtip olduğu dönemde yaşadığı bir olayı anlatır. Talat Bey, kendisine yanındaki iş sahibinin işini çözmesi için İzmir mutasarrıfına bir mektup yazmasını söyler. F. R. Atay mektubu yazar ve iş sahibi teşekkür ederek ayrıldıktan sonra Talat Bey, yeniden kendisini çağırır ve İzmir mutasarrıfına şifreli bir mektup daha yazarak az önce yazılan mektubun geçersiz olduğunu bildirmesini ister. Yazar, bu olayı şöyle değerlendirmektedir: Talat Bey, erdemli biridir. Ama Doğu ahlak anlayışına göre böyledir. Çünkü Doğu ahlakı, doğruluğu, dürüstlüğü, erdemi dar anlamda algılar. Batı'nın tersine orada özel ve kişisel ayıplar hoş görülmez. Bir başka deyişle kişinin özel alanı hemen hemen yoktur. Çıkarıcılık da hoş görülmez. Ama herkese açık alanda yalan ve baskı ahlaksızlık değildir. Bırakın batılı olmayı, "Talat Bey, üstünde Tanzimat cilası bile olmayan bir doğuludur." (Zeytinadağı, İstanbul, 2012, s. 11, 29, 30). Yunus Emre de içinde yaşadığı toplumun arkadan vurmasından yakınır: "Bu dünya dopdolu kalleş/Her birinden bir taş gelir". Çünkü Doğu toplumlarında ahlak anlayışı, temel bir felsefeye değil, öğütler dayanmaktadır. Buna karşılık Batı toplumlarındaki ahlak anlayışının ve şeref kavramının kökenleri ve kaynakları, Eski Yunan'da, Aydınlanma ve özellikle Kant'ın felsefesinde bulunmaktadır. Eski Yunan'ın kent devletlerinde şerefli duruş, soyluların en yüce değeri sayılmıştır (Timur, Felsefe, Toplum Bilimleri ve Tarihçi, İstanbul, 2011, s. 18). Bu yüzden pusu kurma, arkadan vurma, kalleşlik gibi yöntemler ve kurnazlıklar, özsaygısızlık (haysiyetsizlik), şerefsizlik sayılarak tarihte en büyük kınamaların (ayıplama) konusu olmuş ve Batı hukukunda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararlarında insana özgü özsaygı (dignité humaine), şeref, sürekli olarak yaratıcı temel ilke (principe matriciel) olarak algılanmıştır (Renucci, Droit européen des droits de l'homme, Paris, 2001, s.1). Batı'da düellonun yüzyıllarca özsaygıyı, şerefi kurtarmanın bir yöntemi olarak benimsenip kurumlaşmasının temel nedeni budur. Bilindiği üzere, düello, iki kişi arasında özsaygı, şeref sorununu çözmek amacıyla belli kurallar çerçevesinde öldürücü silahlarla yapılan bir dövüştür. Daha sonraları bütün Batı'da düello suç olarak benimsenmiş, sözcüğü Fransa'da 1547'de, İngiltere'de 1819'da yasaklanmıştır. Ancak bu yasağa karşı düelloya daha sonraki dönemlerde de rastlanmaktadır. Düelloya kurban giden ünlüler arasında, 1832'de henüz 21 yaşında iken öldürülen ve kendi adıyla anılan bir kuramın yaratıcısı Matematikçi Evariste Galois, 1841'de 27 yaşında iken öldürülen Rus yazarı Lermontov, 1857'de 49 yaşında iken öldürülen Rus Yazarı ve Ozanı Puşkin de bulunmaktadır. Mertliğin simgesi ve yansıması olarak görülen düello, Batı ahlakının sonucu olarak uzun süre uygulamada kalırken, yukarıda da belirttiği üzere kurnazlığın sonucu olan kalleşlik, ahlaka aykırı görülmüş, hiçbir zaman bağışlanmamıştır. Bunu en çarpıcı örneği, Sezar'ı MÖ 44 yılında kalleşçe öldüren Brutus'tur. Tarih, acımasız buyurgan Sezar'ı bağışlamış, ama kalleş ve kurnaz Brutus'u asla bağışlamamıştır. Öyle ki, kalleşçe insan öldürme, canavarca duygularla insan öldürme sayılmış, sıradan insan öldürmeden daha çok cezalandırılmış, insan öldürmenin ağırlaştırıcı biçimi, yani nitelikli insan öldürme suçu olarak birçok ceza başyasasında yerini almıştır (TCY, m. 82[1]b, Eski TCY, m. 450/3, İtalyan 1889 CY, m. 366/3, İtalyan 1930 CY m. 577/4, [61/1], Fransız 1810 CY, m. 303. Bu tür insan öldürme suçu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Selçuk, Adalet ve Yaşayın Hukuk, Ankara, 2009, s. 415 vd.). Bir başka örnek de şudur: Amerika tarihinde tren soygunları ve insan öldürme gibi birçok suç işleyen ünlü haydut Jesse James, duvardaki resmin tozunu almak için sandalye üzerine çıktığı sırada bu fırsatı kaçırmayan arkadaşı Robert Ford tarafından başına konan ödülü almak için 3 Nisan 1982 tarihinde arkasından silahla vurularak kalleşçe öldürüldüğü zaman toplumun tepkisi de bu ahlak anlayışı doğrultusunda olmuştur. İnsanları acımasızca öldüren, soygunlar yapan hayduttan kurtulan Amerikan halkı, bu öldürme olayına sevinememiş, dahası ünlü haydudun bu biçimde öldürülmesini, mertçe ve insanca bulmamıştır. R. Ford halkın gözünde bağışlanamaz bir ahlaksız olarak görülmüş, buna karşılık Jesse James, Amerikan tarihinde efsaneleşmiş, hakkında kitaplar yazılmış, yaşamı 20 ayrı filme konu olmuştur. Adorno'nun 7 Mayıs 1963'te ahlak felsefesi üzerine verdiği ilk derste söylediği şu sözler çok düşündürücüdür: "...kafanıza taş atacaksam

sağduyuyu) birbirinden ayırt edemiyorsa, her türlü güç/erk kullanmayı ve devleti “önce ben, sonra başkaları” diyen, zekâsını yalnızca kendi bencil çıkarları için kullanan kurnaz insanlara emanet etmişse, o toplumda yalnızca kargaşa vardır. Orada hukukun ne olduğu belki yine tanımlanamaz, ama ne olmadığını herkes bilir, anlar. Çünkü her an yaşamaktadır, hukuksuzluğun çilelerini. Bu yüzden artık orada herkes, günün her anında hukuktan söz eder, yakınır. Tıpkı temiz havanın solunamadığı, susuzluktan canlıların kırılmaya durduğu bir yerde ve zamanda herkesin havadan, sudan söz etmesi gibi. Toplumda solunacak hava, içilecek su gibi hukuk da yoksa insanlar, kaygı içindedirler; ne bugünlerine ne de yarınlarına güvenle bakabilirler. Artık ne “Berlin’de yargıçlar vardır” ne de Ankara’da. Orada ne insan olarak yaşanır ne de insan olarak ölünür.

Hangi toplumu seçecekleri elbette insanlara bağlı.

Bu bağlamda sözü Türk hukukuna getirdiğimizde “manzara-i umumiye” üzücüdür.

16 Bilinçli Türk hukukçuları, yıllarca içinde yaşadıkları ülkelerindeki hukuk uygulamasının acınası durumları, perişanlığı karşısında hep eziklik duymuşlar; yaşanan umarsızlık, onları sürekli şaşırtmış, sarsmıştır. Bugün de öyledir.

Sokağa kulak verin. Türkiye’de her gün, hatta her saat hukuktan, dolayısıyla hukukun yokluğundan, hukuksuzluktan söz edilmektedir.

Demek, sağaltılması gereken bir hastalık karşısındayız.

II. HASTALIĞIN VİRÜSÜ: “BİLİM BAŞKA, UYGULAMA BAŞKA”

Hukuk uygulamacılarının sık sık yinedikleri ve hukukla uğraşan bilim insanlarının şaşkınla dinledikleri şu söz, hastalığın virüsünü suçüstü ele vermektedir: “Bilim başka, uygulama başka”.

Hukuk fakültesini bitirdikten sonra yargıç, savcı ya da avukat olmak isteyen her hukukçu, hem de bedence ve ruhça genç her hukukçu, daha stajına başlar başlamaz bu sözü duyar, kıdemli meslektaşlarından. O anda çok şaşırmıştır.

bunu en baştan söylemem, size eklemek dağıtacakmışım gibi bir yanılsama yaratmaktan daha iyidir.” (Hazırlayan Thomas Schröder, çeviren: Tuncay Birkan, Ahlak felsefesinin Sorunları, İstanbul, 2012, s. 12).

İçi burkular. Eğer bu doğruysa neden onca yıl okumuş, zaman yitirmiş, bir hukuk fakültesini bitirmiştir? Pekâlâ, mahkemelerde çalışarak hukuku öğrenmek ve meslekte yükselmek yeterli olmaz mıydı? İki arada, bir derededir, genç hukukçu. Duyduğu ilk sarsıntıdır, bu. Önce duraksar, ama yıllar aktıkça daha pek çok şey duyacak, görececek, ardışık şaşkınlıklar, sarsıntılar yaşayacaktır. Daha sonra o da, uygulamanın o güne dek kendisine öğretilenlerden çok daha başka olduğunu kabul etmeye ve o söze hak vermeye başlayacaktır.

Türkiye’de hukukçunun yitirdiği ve birden bire ruhça yaşlandığı an, işte bu andır. Çünkü hukukçu o andan sonra artık, bilimi çoktan çöpe atmış olan uygulamayla, yani o sözün vurguladığı gerçekle yalnızca yüzleşmekle kalmamış, bütünleşmeye başlamıştır, bile. Bütünleştiğinde de ayırımında olmadan bir önyargının tutsağı olmuş, en değerli varlıkları yitirmiştir: Hukuk, bilim, adalet. Bu yitirenlerin arasında fakültede okuduğu bilimsel yapıtları yakanlar bile olmuştur.

Sadece hukuk uygulamacısının yitirdiğinin kanıtı değildir, bu söz. Bunun yanı sıra Türkiye’de yaşanan hukuk bunalımının da kanıtıdır. Bilim de, hukuk da, bilim yuvası fakülteler de o anda onulmaz bir çarpıklığa yenik düşmüştür.

Ayrıca bu söz, sadece hukukçunun ruhça yaşlanıp yitirdiği ve yitik hukukun bunalımının kanıtı değil, bunların yanı sıra hastalığı sağaltacak öznelere de, bilim insanları ile uygulamacıların da karşı karşıya geldiğinin, bir kutuplaşma yaşandığının da çürütülemez kanıtıdır.

Oysa hukukunu benimsediğimiz Batıda öğreti ile uygulama el ele yürümektedir. Çağımızın ünlü bir düşünürünün genel geçer tanımıyla, kuram, bilgiyi yapılandıran düşünceler dizgesi; öğreti ise kuramın gerçekle buluşmasıdır. Bir başka deyişle, öğreti, kuramın uygulamaya yönelmiş ve uygulamada somut çözüme ulaşmış biçimi ve açıklanmasıdır⁴.

Bu konuda şu örnek yeterli olacaktır, sanırım: 1984’te Fransız Yargıtayında incelemelerde bulunuyor ve görüşmelere katılıyordum. Ceza Dairesinde bizdeki inceleme yargıcının görevini yerine getiren bayan yargıç, olayı ve bu konudaki yargı ile öğretinin görüşlerini tek tek sıraladı. Ama o da ne? Sözünü bitirir bitirmez, Daire Başkanvekili söz aldı ve bayan yargıca dava

⁴ Morin, Pour sortir de XX^eème siècle, Paris, 1981, s. 71, 72).

konusuyla ilgili olarak yeni yayımlanan bir incelemeden neden söz etmediğini sordu. Yargıç, önce şaşırды, sonra da görmediğini söyledi. Başkanvekili, bu kez öfkelenerek, görmezlikten ve bilmezlikten gelmeye hakkı olmadığını söyledi. Öbür üyeler de ona katıldılar.

Ülkemizde bilim insanlarının görüşlerinden elbette yararlanılır. Ama zaman zaman ve çoğu kez de sadece yargıçların görüşlerini destekleyen görüşlere yer verilir. Bilim insanlarından birinin yayımladığı bir görüşün bırakınız unutulmuş olmasını, görüşmeye taşınması bile bir düşüştür. Çünkü bilmeyi bırakınız, onun ayırımına varmak bile zorunlu değildir. Zaten hiçbir zaman sorun da olmaz.

Olmadığı için de Türkiye’de bilim insanları ile uygulamacılar, birbirinden habersiz ve uzakta, çoğu kez de ters yönde koşar dururlar.

Sonsuzlukta paralellerin bile birleştiği bir evrende birbirine ters yolda ilerleyen uygulamacılar ile bilim insanlarını yan yana getirmek, ülkemizde elbette hiç de kolay görünmüyor.

18 Türk hukuk uygulaması, hukuk biliminden (öğreti ve kuram), dolayısıyla Batı hukukundan bütünüyle uzaklaşmış, sapmıştır. Bilimsel temellere ve ilkelere göre sorun çözmeyi unutan bir ülke, derinlikli ve çok boyutlu bir düşünce serüvenini göze alabilecek potansiyelden ve felsefeden yoksun demektir. Böyle bir uygarlık küresinin şavkı, kendisine bile yeterli olamaz. O, uygar küreyi, gecikmeyle izleyen bir ülke olarak kalmaya mahkûmdur.

Bilim ile uygulama arasında büyük bir uçurum oluşmuştur.

Bu bir dramdır.

III. TÜRK HUKUK DEVRİMİNİN AMACI NE İDİ?

Yaşanan bu dramın neden(ler)ini ve sonuçlarını belirleyebilmek için önce kısaca Türk hukuk devrimine değinelim.

Batı hukuku, Eski Yunan kültürü, Hıristiyanlık, Yahudilik, Rönesans, Reform, Aydınlanma, İngiliz ve Fransız devrimleri ile sanayi devrimini ve toplumsal sınıflaşmaları yaşamış bir kültürün ürünüdür.

Ayraç açarak özetlemek gerekirse bu kültürün temel çizgisi bellidir. Eski Yunan felsefesinde düşüncenin odağında salt insan vardır. Ana soru şudur:

“İnsan nedir?” Hıristiyanlık ve Yahudilik bu soruyu Tanrı bağlamında ele almıştır. Ortaçağın büyük ve tekili ermişleri Augustinus ve Aquinolu Thomassius, doğruyu bulmakta yetersiz olan insan aklının ancak tanrısal esinle aydınlatılabileceğini belirtmişlerdi. Böylelikle insan evrendeki ayrıcalıklı yerini ve Yunan felsefesinin kendisine yüklediği değerleri yitirmiş, bir toz parçacığından farksız duruma düşmüştür. Adı üstünde Rönesans, “insanın yeniden doğuşu”, Yunan felsefesinin insana giydirdiği değerlerin yeniden keşfidir. İnsan varlığı, Tanrı bağlamı içinde değil, kendisinden yola çıkılarak bilinmeye başlamıştır. Kopernik’in güneş odaklı evren anlayışı, bunu pekiştirmiştir. Aydınlanmanın akılcılığı, İngiliz ve Fransız devrimleri ile sanayi devriminin ve toplumsal sınıflaşmaların diyalektiği, düşünürlerin insancı görüşleri bu çizgide gelişmiştir. Çağcıl felsefe de insanı bu temelde bir bilinç varlığı olarak ele almaktadır⁵.

Tam bu noktada özellikle çağcıl hukukun Aydınlanmanın ürünü olduğu unutulmamalıdır. Aydınlanmayı besleyen kaynaklar çok boyutludur. Rönesans’tan bilimsel araştırma merakını, doğayı ve kendini tanıma tutkusunu; Reform’dan dini inancın bilgi, toplum ve siyaset alanından dışlanması; akılcı düşünme ve yöntemini almıştır. Evreni bilimsel, nesnel algılamış, boş inançlardan, gizemci bağlardan kurtarmıştır. Bu evrenin ahlakı ve hukuku da, elbette akılcı, bireyci temellerde gelişmiştir⁶.

Cumhuriyeti ve yeni devleti kuran Atatürk ve arkadaşları, başlangıçta üç önemli noktayı görmüşlerdir. Birincisi, Türk toplumunun, bu evrelerin hiçbirini yaşamadığını ve Doğu İslam kültürünün egemenliğinde bulunduğunu. İkincisi, okur yazar oranı yüzde onların altında geri kalmış bir toplumun sorunlarıyla uğraşmak durumunda olduklarını. Üçüncüsü, Batı toplumunun Türkiye’yi beklemediğini, hızla ilerlemesini sürdürdüğünü.

Demek, yapılacak iş belliydi: Toplumun her kesimini bütünüyle kucaklayacak bir devrimle yüzyılları yıllara sığdırmak. Ama zaman dardı.

İlk on yıla sığdırılanların, söylenenlerin, yazılanların ve yapılanların yöneldiği amaç gözetildiğinde, Atatürk devrimini kanımca şu biçimde tanımlamak

⁵ Dinçer, Kısaca Felsefe, Ankara, 2010, s. 227.

⁶ Benzer görüş: Türkbağ, Kanıtlanamayanı Kınıtlamak: Ronald Dworkin’in Hukuk Kuramı, İstanbul, 20112, s. 17, 18.

olanaklıdır: Tarihsel deneyime dayalı düşünsel bir hazırlık sonucu, çağcıl ölçütlere göre her zaman iyiye/güzele/yararlıya doğru, toplumun her birim ve kesiminde, devrimin temel amacının izin verdiği ölçüde eski öz ve değerler de kullanılarak, yapısal açıdan bütün değerlerin, bütünsel değişimiyle ve sürekli oluşumla çağcıl insanı, bireyi ve toplumu yaratmak⁷.

Hukukta da devrim bu tanım çerçevesinde gerçekleşecekti. Batı hukukunu benimsemek ve uygulamak amacıyla hemen yola çıkıldı.

Ancak bu devrimin başarılı olması için vazgeçilemez bir koşul vardı: İlkın Batı hukukunu, “abecce”sinden başlayarak kurumları, ilkeleri ve kavramlarıyla özümsemiş ve özümsemiş gibi uygulayacak öznelere yetiştirmek gerekiyordu. Ankara Hukuk Fakültesinin temelleri bu düşünceyle atılmıştır.

Gerçekten 1925’te Atatürk; “Bütünüyle yeni yasalar yaparak eski hukuk esaslarını temelinden ortadan kaldırmak girişimindeyiz. Yeni hukukun esaslarıyla abecesinden öğrenime başlayacak yeni bir hukuk kuşağını yetiştirmek için bu Kurumu (A.Ü. Hukuk Fakültesi) açıyoruz” diyor ve Türk Devrimini kendi özgün diliyle şöyle tanımlıyordu: “... bu inkılâp kelimenin ilk anda ima ettiği ihtilâl manasından başka, ondan daha vâsi bir tahavvülü ifade etmektedir.”

Amaç doğrudur.

Bu bağlamda, bir dizi Batı yasaları alınmıştır. Özellikle İsviçre’den alınan Türk Yurttaşlar Başyasası⁸ (T. Medeni Kanunu), erken Cumhuriyet döneminde gerçek bir hukuk devriminin başladığını gösteriyordu.

Bu Yasanın gerekçesinde hukuk devriminin amacı şöyle belirtilmiştir: “Çağcıl uygarlığı almak ve benimsemek kararıyla yürüyen Türk ulusu, çağcıl uygarlığı kendisine değil, çağcıl uygarlığın gereklerine her ne pahasına olursa olsun kendisi ayak uydurmak zorundadır.”

⁷ Selçuk, Zorba Devletten Hukukun üstünlüğüne, Ankara, 1998, s. 273 vd., 283 vd.

⁸ Batı dillerinde Medeni Yasa, Ceza Yasası gibi toplu temel yasal düzenlemelere “code, codice, codigo”, özel bir konuyu düzenleyenlere “loi, legge, ley” gibi adlar verilmesine karşın, Türk hukukunda hepsine yasa (kanun) denmektedir. Terimcimizdeki bu eksikliğin giderilmesi için birincilere “asalyasa” ya da “başyasa”, ikincilere “yasa” denmesinde yarar bulunmaktadır. (S. S.).

Bu gerekçenin yukarıdaki tümceleri; Atatürk devrimi içinde yer alan hukuk devriminin amacını çok çarpıcı biçimde açıklamaktadır. Yerleşik düzene geçmemiş, okuryazar oranı çok düşük, kentleşmemiş bir topluma en yüksek uygarlık değerlerini yakalamış bir toplumun Yasası ve dolayısıyla hukuku uygulanmak suretiyle, toplum çağcıl uygarlığa taşınacaktır. Ancak bu yapılırken, bu hukuk asla toplumun düzeyine indirilmeyecek; tersine toplum bu hukukun düzeyine yükseltilecek; böylece Batı yasaları ve dolayısıyla Batı hukuku Batı uygarlığını yakalamada devrimci bir kaldırma işlevini görecektir.

Bu amaç, hiç kuşkusuz, yalnızca T. Yurttaşlar Başyasası açısından değil, İsviçre'den alınan Borçlar ve İcra ve İflas başyasaları, İtalya'dan alınan Ceza Başyasası, İsviçre ve Almanya'dan alınan Hukuk ve Ceza Yargılama başyasaları ve bütün öbür yasalar için de geçerlidir.

Gündelik yaşamı ve geleneksel yapıyı, en çok etkileyen ve zorlayan araç, her zaman hukuk olmuştur. Ulaşılmak istenen yaşam biçimi ve kültür düzeyi bellidir: "...yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti halkını asri ve bütün mana ve eşkâliyle medeni bir heyet-i içtimaiye haline is'al etmektir." (Atatürk).

Atatürk bir başka konuşmasında; "Dünya korkunç bir hızla ilerliyor. Biz bu hızın dışında kalabilir miyiz? Türklerin yüzyıllardan beri izlediği yol sürekli bir yön kolladı. Biz daima Doğudan Batıya yürüdük.... Ülkemizde çağcıl bir düzen kurmak istiyoruz. Uygarlığa girmek isteyip de Batı uygarlığına dönememiş ulus var mıdır?" diye soruyor ve Batının niçin seçildiğini de açıklıyordu.

Atatürk seçimini doğru yapmış ve bu amaca ulaşmak için de hukuku kullanmıştır. Bu köklü ve ansızın yapılan bir kültür aşılama (acculturation, indoctrinement, haraset-i fikriye) olgusudur.

IV. HUKUK DEVRİMİNİN AMACI GERÇEKLEŞTİ Mİ?

Şimdi, hukuk alanına dönelim ve bütün bunları gözeterek şu soruyu kendimize soralım ve dürüstçe yanıtlayalım: Peki, hukuk devriminin yukarıda sergilenen amaçları gerçekleşti mi?

Cumhuriyet yüzüncü yaşına yaklaşırken Türk hukuk devrimi, toplumu Batı hukukunun düzeyine mi çıkarmıştır yoksa amacından *sapıp hukuku toplumun*

düzeyine mi indirmiştir yahut da ikisinin ortasında mı bocalamaktadır? Bu soruya verilecek yanıt, başarının turnusolüdür ve şu soruyu kışkırtmaktadır: “Türk hukukçusu ve uygulamacısı batılı yasaları ve dolayısıyla batılı hukuku ne oranda özümsemiş, içselleştirmiştir? Türk mutfağında kotarılan ürünler başarılı mıdır? Atatürk devriminin bütünlüğü içinde Türk hukuk devrimi amacına ne ölçüde ulaşabilmiştir?”

Türk hukuk uygulamasının zaman zaman çağcıl değerleri yakaladığı elbette yadsınamaz. Ancak, bu bizi aldatmamalı, gevşetmemelidir. Eğer sorunlara cam saydamlığından bakamazsak kendimizi aldatırız. Zira “hiç kimse görmek istemeyen kadar kör değildir”. Bu yüzden karşı olan ne varsa ondan yana olmadan, yana olan ne varsa ona karşı olmadan, abartmadan, küçültmeden, gerçeklerle yüzleşmeyi göze alarak, yürekli bir hesaplaşma bilinciyle onlara olduğu gibi bakıldığında ve yargısal görüşlerin ortalaması alındığında, yukarıdaki soruları olumlu yanıtlamak kanımca olanaksızdır.

Bu bağlamda kendi uygulama alanım olan suç hukukundaki birkaç değerlendirmeyi sunmakta yarar vardır.

22

Marc Ancel, dünya çapında bir cezacıdır. Öğretisi ders kitaplarında bağımsız bir bölüme sahiptir. Ayrıca karşılaştırmalı hukuk araştırmaları ve bu konuda ortaya attığı yöntemle de uluslararası ününü pekiştirmiştir. Ceza hukukunda karşılaştırmalı araştırma yapmanın yararı ve zorunluluğu konusunda yazdığı bir yazıda, cezacıların karşılaştırmalı incelemelerde dikkat edecekleri noktaları açıklarken, kurumların bir ülkeden öbürüne aktarılmasının çok ciddi sorunlar yarattığına değiniyor ve sözü “benimseme/iktibas/réception” yoluyla yasa/hukuk almaya getiriyor. Türkiye’nin 1889 Zanardelli Ceza Yasasını İtalya’dan; Fransa’nın “probation” ve “jüri”yi İngiltere’den aldığını belirten Ancel, bizim için önemli bir vurguda bulunuyor: “Zanardelli Yasası, Türk uygulamasında kimi önemli yozlaşmalara uğradı”⁹.

İkinci örnek de şudur: Prof. Dr. Sahir Erman, İtalya’da konuk öğretim üyesi olarak ders verdiği 1983 yılında, Türk Yargıtay içtihatlarından örnekler vererek 1889 İtalyan Ceza Yasasının nasıl uygulandığını anlatan bir konuşma

⁹ Marc Ancel, Intérêt et nécessité nouvelle de la recherche pénaliste comparative, Mélanges en l’honneur du Doyen Pierre Bouzat, Paris, 1980, s. 10.

yapar. Konuşma dinleyicileri öylesine sarsar ve şaşırtır ki, daha sonraları adalet bakanlığı yapan ve Anayasa Mahkemesinde görev alan Prof. Conso, dinleyenler adına bu uygulamaya adeta başkaldırırcasına: “Sizin hukuk fakültelerinizde ceza hukukunun en basit esasları öğretilmiyor mu ki, yargıçlarınız, Yargıtayınız böyle garip kararlar veriyor?” diye tepki gösterir¹⁰. Oysa Rahmetli Erman, İtalya’da basılan bu konuşmasında, Türk hukukçularınca başarılı sayılan yargısal görüşlerden örnekler seçmiş ve destek göreceğini ummuştur. Ne var ki, sonuç, tam bir düş kırıklığı olmuştur.

Yaşadığım pek çok örnekten birini daha vermek isterim.

Merhum Hocam Prof. Dr. Faruk Erem, ne zaman bir kitabı yayımlansa Yargıtaya uğradığında masamın üzerine bırakıp giderdi. Geldiği zaman odamda isem, avukatlık yaptığından ve taraf durumunda olduğundan söz ederek herhangi bir ikramı kabul etmezdi. Bir keresinde masamın üzerinde Afrikalı bir yazarın Fransızca kitabını görünce çok merak edip ilgilendi. Kendisine istediği zaman getirmek üzere sundum. Aylar sonra uğradı ve, alıştığından dışına çıkarak, kendisine bir kahve söylememi istedi. Dertliydi: “Bunlar, dedi, bizi geçmiş. Yıllarca hukuk dersi verdim. Ama pek bir şey öğretememişim. Nedenlerini bir türlü açıklayamıyorum.”

Afrika’yı sömüren devletler, oraya dillerini, kurdukları üniversitelerde dilleriyle ve kavramlarıyla birlikte hukuklarını vermişler, mahkemelerde uygulamalar yapmışlar, daha sonra da bunları bağımsızlığına kavuşan ülkelerin hukukçuları sürdürmüşlerdi. Gelişme aralıksız yaşayıp gitmişti. O nedenle Afrika’daki hukuk uygulamasının sömüren ülkedeki uygulamadan hiçbir başkalığı olamazdı, elbette.

Bu görüşlerimi aktararak hocamı teselli etmeye çabaladım.

Üzülmede elbette haklıydı.

Unutmayalım. Yukarıdaki hukukçuların hemen hepsi ömürlerinin en az kırk yılını bilime “harcamış” insanlardır. Hukuka böylesine emek vermiş insanların bu uygulamada kendisini hukuka bağlayan zincirin ilkesel halkalarının sık sık kırıldıklarını görmesi acaba nasıl bir duygu ya da işkencedir? Her hukukçu bütün insanların ve insanlığın yazgısından sorumludur. Bu insanlar, hukuk

¹⁰ Milliyet, 28.1.1995.

bilgisi, bilimi ve kuramı ile uygulamanın açmazları arasında çırpınırlarken, umudun alacakaranlığında, hiç kuşkusuz kendilerini sürekli olarak kimileyin göğsünde yüreği parçalanan bir Prometheus, kimileyin yaşamını hukuka adanmış bir Sisyphos, kimileyin de düşçü bir Don Kişot gibi duyumsamışlardır. Ancak “her an doğuş halinde olan bir dünyada”¹¹ yaşadıkları bilinciyle, toplumlarına ve insanlarına karşı sorumluluklarını ve hep bir ışığın doğacağına ilişkin inançlarını hiç yitirmemiş, boşunalık duygusuna kapılmamışlardır. Toplumsal ölçekte belki küçük, ama bireysel ölçekte yeterince büyük olduğuna inandıkları çabalarının küçük zaman dilimleri içinde boşa gittiğini, kendileri hukuku ilerletmeye çalıştıkça birilerinin onu geri çektiklerini görmüş, bunların acılarını yaşamışlardır. Bugünküler de yaşamaktadırlar. Elbette burada önemli olan husus, hukukun başına gelenler değil, hukukun başına gelenlerin neler meydana getirdiğidir. Bu sonuç ise, bütün toplumun ve özellikle de hukukçuların huzursuzluğundan bellidir.

Özel hukuk alanında da durumumuzun başka olduğu söylenemez. Zira ortak toplantılarda bunları da yeterince yaşadım.

24 Alıntı/benimseme yoluyla alınan yasaların, doğal hukuk ortamından çıktıkları ve bir başka ortama taşındıkları bir gerçektir. Böyle bir gerçeğin doğal sonucu da elbette şudur: Yeni toplumsal ortama uyarlanma. Hiç kuşkusuz bu uyarlanma sırasında değişik uygulamalar ve kırılmalar olacaktır. Esasen yasal metinler, kimileyin “durumun gereklerine”, “geleneğe/göreneğe” gibi deyişler kullanarak buna izin verir. Kimi ilke ve kararlar, zaman içinde özlerini yitirmeden değişimlere uğrayabilir. Ancak bunun elbette bir sınırı vardır ve bu durum, kopup yozlaşmanın ve içeriklerin/özlerin başkalaşıma uğratılmasının özürlü olamaz. Kökeninden kopmuş bir hukuk, ikiyüzlüleşmiş demektir. Çünkü o, artık doğru bir hukuk değil, Batı hukukunun sulandırılmış bir biçimidir.

V. BAŞARILI BİR ÖRNEK: JAPONYA’DA HUKUK DEVRİMİ

Buna karşılık Batı hukukunu benimseyen Japonya’da böyle bir durum yaşanmamıştır. Batı kurumlarını ve kültürünü 19. yüzyılın sonlarına doğru “Meiji Yenilenmesi”yle birlikte almaya başlayan Japonya, hukuk devrimine ilkin Fransız medeni hukukunu benimseyerek yola çıkmıştır. Ancak Japonlar, işin başında hukukun bir iç dili olduğunu ve kavramların önemini çabuk

¹¹ Garaudy, (Ahmet Zeki Ünal), 20. Yüzyıl Biyografisi, Roger Garaudy’nin Felsefi Vasiyetleri, Ankara, 1996, s. 14.

anlamışlar, kendi dillerinde bulunmayan, sözgelimi, “özel” karşılığı “kenri”, borç karşılığı “gimu” gibi sözcükler üretmişler, kimi kavramları da olduğu gibi almışlar, kavramı yazıya dökmeye yetmeyince abecelerine yeni harfler eklemişler ve bunları yayımlayarak kamuoyuna duyurmuşlardır. Dönemin ekonomik ve toplumbilimsel gerçeğine eğilmişler; hukuku anamalcı (kapitalist) düzene geçmekte bir kılavuz olarak görmüşlerdir. Bunun için de ilkin yeni hukuku uygulayacak hukukçuları yetiştirmek amacıyla Gustave Emile Boissonade ve George Bousquet gibi ünlü bilginleri getirterek geleceğin hukukçularına yeni hukuku öğretmişlerdir. Yeni yasal düzenlemeleri gerçekleştirecek olan kurulun başına da Boissonade getirilmiştir. Medeni Başyasa 1890 yılında yayımlanmıştır. Boissonade, yeni Japon ceza ve ceza yargılama başyasalarının da mimarıdır. Günümüzde Japon hukukunun ulaştığı başarı tartışma götürmemektedir¹².

Tam bu noktada bizdeki başarısızlığın ilk nedeni kolaylıkla anlaşılmaktadır: Yeni hukukun uygulanmasını yeni hukuku bilen kuşaklara bırakmamak.

Aslında Atatürk de yukarıdaki konuşmasında Ankara Hukuk Fakültesini “Yeni hukukun esaslarıyla abecesinden öğrenime başlayacak yeni bir hukuk kuşağını yetiştirmek için” açıklarını söylüyordu. Ancak bu görüşte direnilmemiş, yeni hukuk, İslam hukuku öğreniminden geçmiş eski hukukçularca ve ivediyle uygulanmaya başlanmıştır. İştahla ve canla başla çalışsalar da yeni hukukun kavramlarına yabancı olan yargıçlar, çelişik kararlar vermeye başlamışlardır.

Japonya başarıyla yürürken *ülkümüzde yaşanan bu çelişkileri, aslında bu kargaşayı düzeltmek için bulunan çare ise “içtihatları birleştirme” kurumudur*. Buna göre, ülkemizde hukuk ya da ceza dairelerinin kendi aralarında karar uyumsuzluğu olması yahut da Yargıtay dairelerinden birinin yerleşmiş görüşünden dönmek istemesi veyahut da hukuk ve ceza genel kurullarının birbirine ters düşen kararları ya da genel kurulların birbirleriyle ya da bir genel kurulun bir daire ile arasındaki görüş ayrılığının bulunması durumunda hukuksal görüşler birleştirilerek (tekleştirme) kesin çözüme ulaşılmaktadır (1983/2797 sayılı Yargıtay Yasası [YY], m. 15, 16). *İçtihatları birleştirme kararları*, Yargıtay genel kurullarını, dairelerini ve adliye mahkemelerini bağlamaktadır (YY, m. 45/5).

¹² Yosiyuki Noda, La réception du droit français au Japon, Revue internationale de droit comparée, 1963, volume 15, numéro 3, 544-547; Bozkurt, (G), Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi, Ankara, 1996, s. 26, 27, 32, 33.

Özüyle ve getirdiği yöntemiyle hiç de sağlıklı bir kurum değildir, bu.

Her şeyden önce içtihatları birleştirme kararlarının bağlayıcı olması, elbette bir yargıcın bir başka yargıcın görüşüne karşı bağımsızlığı ilkesiyle çelişmektedir. Burada hukuk güvenliği söz konusu değildir. Hukuksal yorumlarda, tanımlarda birliğin sağlanamaması söz konusudur. Bu bir.

Bu tür kararların yasa gibi benimsenmesi erkler ayrılığı ilkesine de aykırıdır. Bu nedenle Anayasa Mahkemesinin tersi görüşleri yerinde değildir¹³. Bu iki.

Böyle bir kurum, incelediğimiz kadarıyla, hiçbir ülkede yoktur. Portekiz'deki kurum ise özü açısından çok değişiktir. Bu üç.

İçtihatları birleştirme kurumu, aslında hukuk güvenliği kaygısından değil, hukuk kavramlarının yerleşmemiş olması nedeninden ve kaygısından doğmuştur. Bu dört

Dahası, ülkemizde batılı anlamda bir temyiz kavramı günümüzde bile yoktur. Temyiz kavramının ve yolunun kapsamı, sınırları bugün de belirsizdir. Yargıtay duruşma yapmamakta, kanıtlarla yüz yüze gelmemektedir. Temyiz incelemesi dosya üzerinden yapılmaktadır. Bu durumda denetim yargıcının olanakları ve yetkileri sınırlıdır. Dolayısıyla temyiz incelemesi, olaysal/eylemsel değil, elbette bir maddenin ya da ilkenin yorumu, kapsamı ya da bir kavramın tanımı gibi yalnızca hukuksal konularda söz konusu olabilir. Oysa ülkemizde bu kavram ve sınırları günümüzde bile belirsizdir. Yargıtay, sadece hukuk değil, doğa ve mantık yasalarını da çığneme pahasına, sık sık olaysal/eylemsel sorunlarda da kararlar vermekte, kimileyin bu tutum, içtihatları birleştirme kararlarına dek uzanmaktadır. Nitekim 1950'li yıllardan önceki dönem incelendiğinde bu konuda yılda pek çok içtihatları birleştirme kararının verildiği ve kimilerinin olaysal sorunlarla ilgili olduğu görülebilir. Eğer öbür kavramlar gibi temyiz yolu kavramı da doğru anlaşılıyorsa, Yargıtaya gelen iş sayısı hiç bir milyona dayanır mıydı? Elbette dayanmazdı. Bu beş.

Hoş, hangi kavram, bilimsel ölçütlere göre belirleniyor ki?!

Her insanı ilgilendiren en yaygın bir kavramı, “duruşma” kavramını ele alalım. Mahkemecilik oyununa dönen duruşmalardan bütün toplum bezmiştir,

¹³ Anayasa Mahkemesi, 12.06.1969-1968-38-34, Aykonu/Özkul, Anayasa Yargısı II, Ankara 1981, 165, 12 vd.

yaka silmektedir. Dünyanın hiçbir ülkesinde bizdekine benzer bir duruşma yoktur, hiç olmamıştır da.

Geçelim ve yine hastalık üzerinde yoğunlaşalım.

VI. “FİLODOKS”(LAŞAN)LAR İLE “KIEN”(LEŞEN)LERİN KUTUPLAŞMASI

Her yerde hukuku yapılandıran özneler ikiye ayrılırlar: Uygulamacılar ve bilim insanları.

Hukukumuzun yakalandığı hastalığın virüsü de, adı da bellidir: “Bilim başka, uygulama başka”.

Hastalığa ve öznelere bakıldığı zaman ortaya çıkan gerçek de şudur: Bu iki kesimde yer alan öznelerin birbirinden uzaklaşıp kutuplaşması.

Kutuplaşmanın uçlarında yer alan özneler, birbirlerine uzak bir dünyadan bakmaktadırlar.

Kutbun bir ucunda birinci özneler, yani hukuk uygulamacıları bulunmaktadır. Uygulamacılar, yukarıdaki sözün yelpazesıyla serinleyerek kendilerini aldatıp kandırmakta, doğru hukuktan sapmakta, hukukun felsefi özünden uzak bir uygulamaya yönelmekte; hukuksuzluğun sorumluluğuna, boyunlarını bükerek adeta bir yazgı imiş gibi katlanabilmektedirler. Bu olgu, gerçekleştirildiği ileri sürülen hukuk devriminin ilk çeyrek yüzyılında eylemli olarak kanıtlanmıştır. Bilindiği üzere 1950’lerde ülkemizde hukuk fakültesini bitirmemiş sahte bir kişi, iyi derecelerle yükselerek önemli bir ilde yargıç olabilmıştır.

Bu olayla birlikte Türk hukuk uygulamasında hukuk öğreniminden geçmenin ve bilimin gereksizleş(tiril)diği ve hastalığın varlığı apaçık ortaya çıkmış, uygulanan hukukun ruhunu, bilimsel ve felsefi özünü yitirdiği eylemli olarak kanıtlanmıştır, Türkiye’de.

Birinci özneler, yani Türk hukuk uygulamacıları, tıpkı Platon’un “Devlet”inin VII. Kitabındaki konuşmalarda geçen ünlü ve doğru bilme edimi ile bilmemenin körlüklerini yansıtan¹⁴ “mağara eğretilmesi”ndeki¹⁵ görüntüleri, görünüşleri

¹⁴ Morin, (Hüsni Dilli), Geleceğin Eğitimi İçin Gerekli Bilgi, İstanbul, 2010, s. xv vd.

¹⁵ A. höhlengleichnis, F. allégorie de la caverne, İn. allegory of the cave, O. mağara istiaresi.

ve buna dayanan inançları, kanıları, sanıları (doksa)¹⁶ yanılısamaları¹⁷ (illusio, illusion) gerçek sananlara benzemektedirler. Tıpkı onlar gibi görünüşleri, sanıları, yanılısamaları gerçek hukuk sanmakta, hukukun kendisini değil, gölgelerinin her birini doğru (vrai) sanarak aldanmaktadırlar. Bu nedenle, ülkemizde uygulamacı, son çözümlemede “bilgi dostu” (filosof¹⁸) değil, “sanı dostu” (filodoks¹⁹) olmuştur.

Kutbun öbür ucunda bulunan özneler ise, hukuk öğretisiyle ve bilimiyle uğraşan bilim insanlarıdır. Bilim insanı hukukçularımız, “bilim başka, uygulama başka” çarpıklığının ürettiği hukuk uygulamasından duydukları kaygıyla, bezginlikle, yorgunlukla ve hatta zaman zaman küskünlükle, sadece derslerini verip kendi köşelerine çekilmektedirler. Bu durum da, Nobel ödüllü Elias Canetti'nin (1905-1994) ünlü romanı “Körleşme”deki (1935)²⁰ eğretilmesini, yani romanın kahramanı Profesör Kien'in durumunu anımsatmaktadır. Türk bilim insanları, müstahak olmadıkları halde, bu virüsün baskısıyla adeta Kien'leşmeye zorlanmıştır.

28 Bu, gerçek bir dramdır. Bu dramın karşı karşıya getirdiği bu iki özne ve bunların arasında derin bir uçurum, uçurumun dibinde de debelenip ayağa kalkmaya çalışan bir hukuk bulunmaktadır.

Hukukçuların ve toplumun birlikte yaşadıkları böyle bir dramın sürüp gitmesine izin verilemez. Hastalığı sağaltmak, sağlıklı çözümleri bulmak elbette zorunludur. Uçurumun dibinde debelenip duran hukuku ayağa kaldırmak

¹⁶ İlkçağ Yunan felsefesinde “inanca dayalı bilgi”, “kanı”, “sanı” anlamlarına gelen ve “gerçek bilgi” anlamındaki “episteme” ve “gnosis” sözcüklerinin karşıtıdır.

¹⁷ Yanlış algılama ya da tasarım.

¹⁸ Felsefe sözcüğünün Yunanca “sevgi” (philia) ve “bilgi/bilgelik” (sophia) sözcüklerinin birleşmesinden oluştuğu, “bilgi/bilgelik sevgisi” demek olan ve Türkçede bu anlamda kullanılan “felsefe” ya da “filozofi” (philosophie) sözcüklerinin doğru olduğu; buna karşılık düşünür, felsefeci anlamında kullanılıp, “z” harfiyle yazılan “filozof” sözcüğünün doğru olmadığı, zira Yunanca “zophus” sözcüğü “karanlık” anlamına geldiği için filozof sözcüğünün zorunlu olarak “karanlık seven/sever” anlamına geleceği, “bilge seven/sever” anlamına gelmeyeceği, dolayısıyla “filosof” olarak yazılması gerektiği, haklı olarak, ileri sürülmüştür (Anday, Melih Cevdet, En Önemli İş, Cumhuriyet, 30 Eylül 1994).

¹⁹ Eflatun, (Sabahattin Eyüboğlu/M. Ali Cimcoz), Devlet, İstanbul, 1971, s. 170.

²⁰ Türkçe'ye “l'aveuglement” karşılığı olarak “Körleşme” diye çevrilen yapıtın Almanca özgün adı, Die Blendung (kamaşma, karmaşa, kuruntu). İngiltere'de Auto da Fe (ateşte yakma), Amerika'da The Tower of Babel (Babil Kulesi), Fransa'da La Tour de Babel (Babil Kulesi) adlarıyla yayımlanmıştır.

ve bunu başarmak da, uçurumun kıyılarında konuşlanan hukukçulara düşmektedir.

Bu dramı çapıcı bir biçimde ortaya koymak için Platon’unun filodokslarının ve Canetti’nin Kien’inin çizdikleri resimleri sergileyerek öznelerin durumlarını somutlaştırmak yerinde olacaktır.

A. FİLODOKSLAR

Önce birinci öznelerin, uygulamacıların durumlarını sergileyen “mağara eğretilmesi”nden başlayalım.

Eğretilmeye göre Platon, bilgi felsefesini, dolayısıyla devleti yönetecek olanları anlatabilmek için insanlardan, güneş ışığının ya da aydınlığın içeriye sızmasını engelleyecek uzunlukta bir geçitle dışarıya bağlanan ve ışığa açılan bir yer altı mağarası sahnesini tasarlamalarını ister. Bu mağaranın en dibinde, çocukluklarından beri elleri, kolları ve boyunları zincirlere bağlı, kıpırdamadan duran, yüzleri mağaranın duvarına dönük, sadece önlerini görebilen insanlar bulunmaktadır. Arkaları mağaranın ağzına dönük biçimde duran bu insanlar, ne birbirlerini ne de kendilerini görmektedirler. Sadece önlerindeki duvarı görmektedirler. Arkalarında ise bir yol, yol üzerinde insan boyu yüksekliğinde bir duvar bulunmakta, yüksekçe bir yerde de ateş yanmaktadır. Duvarın arkasında ise gidip gelen, kendi aralarında konuşan, ellerindeki taşlardan ya da tahtalardan yapılmış insanlara ya da başka yaratıklara yahut da nesnelere benzer araçları oynatan kuklalar bulunmaktadırlar. İşte bu kuklaların oynattıkları araçların gölgeleri zincire bağlı insanların önündeki duvara yansımakta ve kuklaların konuşmaları da duyulmaktadır.

Öykü böyle başlar. Bu koşullarda Platon’a göre bu evrede yaşanacak olan şudur: Mağaranın dibinde zincire bağlı olarak oturan ve yaşamları boyunca sadece nesnelere gölgelerini görebilen insanlar, onları gerçek nesnelere karıştıracak, gölgeleri gerçek sanacak, konuşma sırasında duydukları seslerin de gölgelerden gelen sesler olduğuna inanacaklardır. Görme, işitme gibi duyuya dayanan bilgiler, görünüşlerin oluşturduğu “doksa”lardır. Yani sadece inançlar, sanılar dünyasında yaşayanlara özgü görünüşlerin bilgisidir. Bu yüzden onlara göre biricik gerçek, biricik doğru, ateşin duvara yansıttığı bu gölgeler ve bu gölgelerden kaynaklanan sahte seslerdir.

Platon, bu noktada insanlardan bir şeyi düşünmelerini ister: Bu zincirlenmiş kişilerden biri kurtarılmış ve yüzü kuklaların oynattıkları nesnelere ve ışığın kaynağına döndürülmüş, mağaradan dışarı çıkarılmış olsun. Düşünüre göre, bu aşamada kurtarılan kişi, alışıık olmadığı güneş ışığından kamaşan, hatta körleşen gözlerini sımsıkı kapatacak, dışarı çıkmamak için direnecek, eski “doks” yaşamına dönmeyi isteyecektir. Çünkü gözleri güneşten kamaşıp, geçici olarak körleşmiştir.

Ancak yine Platon’a göre dışarı çıkarılanlardan biri, gözleri ışığa alıştığında geçici körlüğü yenecek, bu sancılı dönemi aşacak, gördükleri karşısında allak bullak olacak ve mağaraya geri dönecek, eski arkadaşlarına olup bitenleri anlatacak, ancak gölgelerle, görünüşlerle yetinmeyi öğrenen eski arkadaşları onun anlattıklarına inanmayacaklardır. Ancak o, daha önce gördüğü her şeyin kaynağının güneş/ışık olduğunu anlayacaktır²¹.

²¹ “Devlet”in çevirmenleri, bu yapıt hakkında haklı olarak şu görüşlere yer vermişlerdir: “Günümüzde insanlık hazinesinde yer alan yapıtların başında Eflatun’unun “Devlet” adlı yapıtı gelir. Hıristiyanlıktaki ve Müslümanlıktaki birçok kavramların kaynağı bu yapıtta bulunmaktadır. Descartes’in, “Düşünüyorum, öyleyse varım” sözü, Platon’un “Devlet”te düşünülen, kavranan dünyayı, görülen dünyadan daha gerçek sayarken söylediklerinin bir özeti gibidir. Platon’un bugüne dek ortaya atılmış bütün devlet kuramlarının, Komünizm ve Nazizm de içinde olmak üzere bütün toplum düzenlerinin, Rönesans’tan bu yana politika alanında ortaya atılan görüşlerin, J.-J. Rousseau’nun devlet ve eğitim üstüne düşündüklerinin “Devlet”te çekirdek olarak bulunabileceği ileri sürülmüştür. Devlet’te Sokrates’in söyledikleri gerçekten kendi düşünceleri de olsa, onları Sokrates’in ölümünden yıllar sonra derleyip kendi dilediği gibi düzene sokan Platon’dur. Tanıdığımız Sokrates ise Platon’un tanıttığı, dilediği gibi konuşturduğu bir Sokrates’tir. Resim modeline ne kadar benzerse benzesin, resmi yapanın eseridir elbet. Ama bir filozof olarak Platon’un da Sokrates’in eseri olduğu su götürmez. Kısaca, Devlet’in babası Sokrates, anası Platon’dur diyebiliriz.” (Önsöz, s. 9 vd.).

Mağara öyküsü, bu sıra dışı çeviriden kimi ufak değişikliklerle olduğu gibi aşağıya alınmıştır:

“Yukarıda değinildiği üzere Platon, öğrenimden geçerek aydınlanmış insan ile aydınlanmamış insan arasındaki başkalığı anlatmak için bu benzetmeye başvurur. Buna göre, içinde insanların bulunduğu yer altında bir mağara vardır. Önde de boydan boya ışığa açılan bir giriş. İnsanlar, çocukluklarından beri ayaklarından, boyunlarından zincire vurulmuş, bu mağarada yaşamaktadırlar. Ne kimıldanabilmekte ne de burunlarının ucundan başka bir yer görebilmektedirler. Sıkı sıkıya bağlanmışlardır. Kafalarını bile oynatamamaktadırlar. (Çünkü onlar) tutsaktırlar. Yüksek bir yerde, arkalarında yakılmış bir ateş parıldamaktadır. Tutsaklarla ateş arasında dimdik bir yol vardır. Bu yol boyunca alçak bir duvar, tıpkı kukla oynatanların yaptıkları gibi, seyircilerle kendi arasına koydukları ve üstünde ustalıklarını gösterdikleri bir bölme vardır.”

“Bu alçak duvar arkasında da insanlar bulunmaktadırlar. Ellerinde çeşitli araçlar vardır ve taştan, tahtadan yapılmış, insana, hayvana ve daha başka şeylere benzer kuklalar taşımaktadırlar. Bu taşdıkları şeyler, bölmenin üstünde görülmektedir. Gelip geçen insanların kimisi konuşmakta, kimisi susmaktadır. Sözü edilen koşullarda bu insanlar, elbette kendilerini ve yanlarındakileri görememekte, sadece arkalarındaki ateşin aydınlığıyla mağarada karşılımları vuran gölgeleri görebilmektedirler. Çünkü ömürleri boyunca başlarını hiç oynatamamışlardır. Bunun sonucu

olarak bu tutsak insanlar, aralarında konuşacak olduklarında gölgelere verdikleri adlarla gerçek nesnelere anlattıklarını ve bu zindanın içindeki her yankıyı da, geçenlerden birinin her konuşmasını da karşılarındaki gölgenin sesi sanmaktadırlar.”

“İşte bu ilk aşamada, o yüzden de bu insanların gözünde gerçekler, ister istemez yapma nesnelere sadece gölgelerdir.”

“İkinci aşamada, bu tutsakların zincirleri çözülür, bilgisizliklerine son verilir, her şeyi olduğu gibi görmeleri sağlanır. Her biri ayağa kaldırılır, başları çevrilir, yürütülür, gözlerinin ışığa doğru denmesi sağlanır. Ancak görülür ki, bütün bu davranışlar onlara acı vermektedir. Çünkü gölgelerini gördükleri nesnelere gözleri kamaşarak bakacaklardır. Onlara az önce gördükleri şeylerin sadece boş gölgeler oldukları, şimdi gördüklerinin ise gerçek oldukları, çünkü gözlerinin gerçeğe çevrildiği söylendiğinde, önlerenden geçen her şey kendilerine tek tek gösterildiğinde bunların neler olduğu kendilerine sorulsa şaşacak, az önce gördükleri şeylerin şimdikilerden daha gerçek olduğunu söyleyeceklerdir. Eğer onlar aydınlığa bakmaya zorlanırlarsa gözlerine ağırlar girecektir. Sonuçta kendi gördükleri şeyleri, onlara gösterilenlerden daha açık, daha seçik bulacaklardır. Hatta onlar zorla alınıp götürülseler, dik ve sarp yokuştan çıkarılıp, dışarıya, gün ışığına sürüklenseler, canları yanacak, karşı koyacaklar, gün ışığında gözleri kamaşacak, onları zorlayanların gerçek dedikleri nesnelere hiçbirini göremeyeceklerdir. Çünkü yukarı dünyayı görmek isterlerse, buna alışmaları gerekir. Rahatça görebildikleri ilk şeyler gölgeler olacak, daha sonra sırasıyla insanların ve nesnelere sudaki yansımaları, kendileri, gözlerini yukarı kaldırdıklarında ise güneşten önce yıldızlar, ay, gökyüzü, en sonunda da güneş olacaktır. Ancak güneşi, artık sulardaki ya da başka şeylerdeki yansımalarıyla değil, olduğu yerde, olduğu gibi göreceklerdir. İşte ancak o zaman mevsimleri, yılları, bütün görünen dünyayı güneşin düzenleyip kotardığını, mağarada gördükleri her şeyin asıl kaynağının güneş olduğunu anlayacaklardır. İşte o zaman ilk yaşadıkları yeri, orada bildiklerini, zindan arkadaşlarını anımsayınca, durumlarına şükredecek, orada kalanlara acıyacaklardır. Mağaradan kurtulanlar, gelip geçen şeyleri en iyi gören, ilk ya da son geçenleri, aklında tutup gelecek şeylerin ne olabileceğini en doğru kestirenlerin elde ettikleri kazanımlar karşısında artık onlara imrenmeyeceklerdir. O boş düşlere dönmekten, eskiden yaşadıkları gibi yaşamaktansa, Homeros’taki Akhilleus gibi, ‘yoksul bir çiftçinin hizmetinde uşak olmayı’, dünyanın bütün dertlerine katlanmaktan bin kere daha iyi bulacaklar, o yaşama bir daha dönmek istemeyeceklerdir. Dahası bu insanlar, yeniden mağaraya dönüp eski yerlerini alsalar, zaten gün ışığından uzaklaşan gözleri karanlıklara dayanamayacaktır. Gözleri daha karanlıklara alışmadan, -ki kolay kolay da alışamaz- yeniden bu karanlıklar içinde düşünmek, zincirlerinden hiç kurtulmamış tutsaklarla gördükleri üzerinde tartışmak zorunda kalsalar, herkes onlara güler, boş yere yukarıya çıkmış, üstelik de gözlerini bozup dönmüşler diyecektir. Bu insanlar onları çözmeye, yukarıya götürmeye kalkışınca, ellerinden gelse, onları öldüreceklerdir.”

“Platon, daha sonra bu eğretilemeyi/benzetmeyi az önce söylediklerine uyarlar. Buna göre görünen dünya, mağara zindanıdır; mağarayı aydınlatan ateş de, güneşin yeryüzüne vuran ışığı. Üst dünyaya çıkan yoklu ve yukarıda seyredilen güzellikler de, ruhun düşünceler dünyasına yükselişidir. Platon’a göre, kavranan dünyanın sınırlarında ‘iyi’ ideası vardır. İnsan onu kolay kolay göremez. Görebilmek için de, dünyada iyi ve güzel ne varsa, hepsinin ondan geldiğini anlamış olması gerekir. Görülen dünyada ışığı yaratan ve dağıtan odur. Kavranan dünyada da doğruluk ve kavrayış ondan gelir. İnsan ancak onu gördükten sonra iç ve dış yaşamında bilgece davranabilir. İyiye yükselmiş olanların insan işlerini ele almaya istekli olmamaları, hep o yüksek yerlerde kalmaya can atmaları, hiç de şaşılacak şey değildir. Benzetmemizi de düşünecek olursak, böyle olması gerekir. Şuna da şaşmamalıdır. Tanrısal dünyaları seyretmiş bir kimse, insan yaşamının bayağı gerçeklerine inince, şaşkın ve gülünç bir duruma düşer. Karanlıklara alışmadığı, ilkin her şeyi bulanık gördüğü için, mahkemelerde, şurada burada doğrunun gölgeleri ya da bu gölgelerin yansımaları üzerine tartışmalara girip de, doğruluğun/adaletin kendisini hiçbir zaman görmemiş olanların yorumlarını çürütmek zorunda kalınca, herkes yadırgar onu. Ama aklı başında olan bilir ki, insanın gözü iki karşıt nedenden iki türlü bulanır. Biri aydınlıktan karanlığa geçişte olur, öbürü

de karanlıktan aydınlığa geçişte. Onun gibi, akıl da bir şeyi açık seçik göremeyince, buna gülecek yerde düşünmelidir. Acaba daha ışıklı bir dünyadan gelip karanlıklara alışmadığı için mi, yoksa bilgisizlikten aydınlığa varıp aşırı bir parlaklıkla kamaştığı için mi bulanık görüyor göz? Birincisi, övülecek; ikincisi, acınacak bir durumdur. Karanlığa alışamayan göz, ışıklı bir dünyadan geliyor demektir. Ona gülersek, gülünç oluruz. Ötekineyse hakkımızdır gülmek. Yerinde bir ayrımdır, bu.”

“Eğer bütün bunlar doğruysa, şu sonuçlara ulaşmak gerekir: Öğrenim birçoklarının sandığı gibi bir şey değil, tersine bilgiden yoksun bir ruha bilgi koymaktır. Kör gözlerle görme gücü vermek gibi... Oysa şimdi yapılan tartışma şunu göstermektedir: Her ruhta bir öğrenme gücü ve bu işe yarayan bir organ vardır. Gözün karanlıktan aydınlığa çevrilmesi için nasıl bütün bedeninden birden dönmesi gerekliyse, bu organın de bütün ruhla birlikte geçici şeylere sırtını dönüp varlığa bakabilmesi, varlığın en ışıklı yönüne, ‘iyi’ denen yönüne çevrilebilmesi gerekir. Öğrenim, ruhun bu gücünü ‘iyi’den yana çevirme ve bunun için en kolay, en şaşmaz yolu bulma sanatıdır. Yoksa ruha görme gücünü vermek değildir. Çünkü güç, onda kendiliğinden vardır; ama kötü yöne çevrildir. Bakılmayacak yana bakmaktadır. Öğrenim onu yalnız iyi yana yöneltir. Ruhun öteki güçleri beden güçlerine eş sayılabilir. Zira bu güçler ilkin eksik de olsa, çalışmayla, alışmayla elde edilebilir. Ama düşünme gücü bir başka türlü güçtür. Tanrısal bir şeyler vardır onda. Bu güç hiçbir zaman yok olmaz; ancak, ona verilen yöne göre ya yararlı ve kazançlı olur ya da yararsız ve zararlı. Belâli denen haydutların kafaları çok iyi işler; ardına düştükleri şeyleri iyi görürler. Görüşleri keskindir, ama kötülüğün buyruğuna girmiştir. Onun için de ne kadar keskin görüşlü olurlarsa, kötülükleri de o kadar büyük olur. Doğanın böyle yarattığı bir ruh daha çocukluktaiken değiştirilirse, beğenilerin, keyiflerin, heveslerin, türlü isteklerin ruha sardığı, zamanla geliştirdiği ağırlıklar kesip atılır. Bunlardan kurtulan ruhu doğrudan yana çevirir. O zaman bu ruh kimde olursa olsun, eğrilikleri gördüğü açıklıkla doğruluğu da görecekler. Bütün bu söylenenlere göre, ne öğrenimsiz, bilgisiz insanlar ne de ömürlerini bilgi yoluna koyanlar devleti yönetmeye uygundur. Birinciler yaptıkları işlere yön verecek bir ülküleri olmadığı için, ikinciler de devlet işlerine karışmak istemeyecekleri için böyledir. Çünkü onlar, dünyada bulabilecekleri mutlu ülkeyi bulmuş sayarlar, kendilerini. Öyleyse, seçkin insanları en yüksek saydığımız şeyin bilgisine doğru yöneltmek, onları karanlıklardan ışığa çıkarmak, devletin kurucuları olan yönetilenlere düşer. Ama o yüce kata yükselip de iyiyi doyasıya seyretmiş kimseleri bugünkü gibi kendi hallerine bırakmamak gerekir.”

“Şunu unutmamak zorunludur: Yasaların kaygısı birtakım yurttaşlara ötekilerden üstün bir mutluluk sağlamak değil, yurttaşları ya inandırarak ya zorlayarak birleştirmek, her birine toplum içinde görebileceği iş payını aldırarak, böylece bütün toplumu birlikte mutluluğa götürmektir. Devlet seçkin yurttaşlar yetiştirmeye çabalyorsa, bu onların keyiflerince yaşayıp, dilediklerini yapmaları için değil, devlet düzenini sağlamlaştırmaya yardım etmeleri içindir. İnsanlar kendi yetiştirdikleri filozoflara karşı haksız davranmamalı; durumlarını, değiştirip başkalarına bekçilik etmelerini isterken, onlara haklı nedenler göstermelidir. Öteki devletlerde filozofluğa yükselen kişilerin politika güdültülerine karışmamaları anlaşılır bir durumdur. Çünkü onlar, devletlerinin isteğine aykırı olarak kendi kendilerini yetiştirmişlerdir. İnsan kendi kendini yetiştirip de ekmeğini kimseye borçlu olmadığı zaman hiç kimseye de hesap vermek zorunda değildir. Ama insanlar onları kendi yararları için olduğu kadar, devletin de yararı için, arı kovanlarındaki beyler gibi olmaları için yetiştirmişlerse, öteki filozoflardan daha geniş, daha olgun bir öğrenim vermişlerse, onları felsefeyi devlet işleriyle uzlaştırabilecek bir duruma getirmişlerse, onlar da sırası gelince, başkalarının oturduğu yere inmek, karanlık köşelere gözlerini alıstırmak zorundadırlar. Karanlığa alışınca, onlar, ötekilerden bin kez daha iyi göreceklerdir. Çünkü güzelin, doğrunun, iyinin gerçek örneklerini görmüş oldukları için, karşılırlarına çıkan her yansımanın aslını bileceklerdir. Böylece devlet düzeni, onlar için de, yönetilenler için de gerçek bir varlık olacak; bugünkü devletlerin çoğunda olduğu gibi, bir düş olmayacaktır. Bu devletlerin başındakiler, gölgeler üstüne birbirleriyle cenkleşmede, sanki başa geçmek büyük bir nimetmiş gibi, kim başa geçecek diye birbirlerini yemektirler. Doğru olansa şudur: Bir devlette başa geçenler, başa geçmeyi en az isteyenler olduğu zaman dirliğin de, düzenin de en iyisi var demektir. Baştakilerin böyle olmadığı yerdeyse, tam tersine, ne dirlik vardır, ne düzen.”

Alfred North Whitehead (1861-1947), "Rönesans sonrası düşünce tarihi, Platon'a düşülen dip notlarından ibarettir" der. Haklıdır. Çünkü Sokrates'in ağzından dillendirdiği bu eğretileme bile "Sokrates'in gençliği olan"²² Platon'u bu doruğa taşımaya yetmektedir. Zira Düşünür, bu benzetmeyle, elbette doğru/gerçek bilgiye götüren yolu, kendi deyişiyle "diyalektik yürüyüş"ü somutlaştırmak istemektedir. Burada yürüyüşü gerçekleştiren diyalektikçi, elbette filsoftur. Yani öğrenimden geçip, felsefi bilgiyle (güneş) aydınlanmış, varsayımları ve sanıları aşarak doğruyu yanlıştan ayırt edebilen kişidir²³.

Büyük düşünürün insanlığa iletmek istediği çıkarımlar, metinden de anlaşılacağı üzere, şunlardır:

Birinci çıkarım şudur: İnsanların büyük çoğunluğu; görüntüleri, görünüşleri ve buna dayanan inançları, kanıları, sanıları (doksa), yanılsamaları (illusion) gerçek bilgi sanmakta, mağara duvarına yansıyan gölgeleri doğru (vrai)/gerçek (réal) diye görmekte ve elbette aldanmaktadır. Ne yazık ki, insanlar, çoğu zaman çoğu yerde bu türden mağaralarla kuşatılmışlardır.

"Yetiştirilecek gençler bu düşünceleri haklı bulup bir yandan zamanlarının çoğunu aralarında, yüksek düşünceler dünyasında geçirirken, bir yandan da sırası gelince, devlet işleriyle uğraşmaya razı olacaklar, bugünkü devletlerin başına geçenlerin tersine, bu işi yalnız bir ödev olarak üzerlerine alacaklardır. Çünkü onlar hak bilir kimseler olacaklardır. Evet. Başa geçecekler, baş olmaktan daha üstün bir değere yükselmişlerse o devlet iyi yönetilen bir devlettir. Çünkü böyle bir devletin başındakiler gerçekten zengin kişilerdir. Ama altın zengini değil, akıl ve erdem zengini. İnsanları mutluluğa ulaştıracak zenginlik de zenginliğin bu türüdür. Kendi yararlarına düşkün, açgözlü kimseler başa geçer ve başta olmayı keselerini doldurmak için bir yol sayarlarsa, orada artık iyi bir düzen yoktur. Çünkü herkes başa geçmek için birbirini ezecek ve bu iç kavgada hem kendilerinin, hem de devletin başını yiyecektir:"

"Başa geçmeyi küçümseyecek kişi, gerçek filsoftan başkası olamaz. Zira başa geçme, bir tutku olmamalıdır. Tutku olan yerde ister istemez kıskançlıklar ve kavgalar olur. Öyleyse, devlet işlerini yüklenecek kişi, en iyi düzeni kurmanın yollarını bilir. Bu da devlet başına geçmekten daha üstün, daha şerefli bir yaşamı olan insanlardan başkası değildir. İnsanlar, onları Hades'ten Tanrılar katına çıkan kahramanlar gibi nasıl ışığa çıkaracakların düşünmelidirler. Ancak "kabuk oyunu"nda ak ile kararı bulmaya benzemez, bu iş. Bizim gerçek felsefe dediğimiz, yani ruhu karanlıktan aydınlığa çevirme, gerçek varlığa yükseltme işidir, bu." (Bk. s. 199 vd. Kabuk oyunu, bir yanı ak, öbür yanı kara bir kabuğu havaya atıp, ak mı kara mı gelecek diye bahse tutuşulan bir Yunan oyunudur. s. 205). Platon, bir başka diyalogunda "sanı" ile "bilgi" arasındaki ayrımı belirtmek için iki insanı karşılaştırmıştır. Bunlardan birinin gözleri kördür. Yolda yürürken yolun çatallaştığı noktaya geldiğinde kör insan, gideceği yöne ilerler. Ancak bu bir rastlantıdır; yani "sanı"dır. Öbürünün gözleri görmektedir ve çatala geldiğinde doğru yolu hemen bulur. Çünkü "bilgi" sahibidir (Honer/Hunt/Okholm, [Hasan Ünder], Felsefeye Çağrı, Ankara, 2003).

²² Sözün aslı şudur: "Ruh bedende yaşlanmış olarak doğar; beden ruhu gençleştirmek için yaşlanır. Platon, Sokrates'in gençliğidir." (Oscar Wilde, ileten: André Gide, [Suut Kemal Yetkin], Seçme Yazılar, Ankara, 1962, s. 46).

²³ Dinçer, Kısaca Felsefe, Ankara, 2010, s. 12.

İkinci çıkarım şudur: Biri gelir, ellerindeki, ayaklarındaki, boyunlarındaki zincirleri çözerek insanları mağaranın dışına çıkarır; kafalarındaki bu görüntülere, görünüşlere dayanan inançları, kanıları, sanıları (doksa) ortadan kaldırmaya çalışırsa o kişiler, önce direnirler, gözlerini kamaştıran ışığı görmemek için yüzlerini sımsıkı kapatmaya çabalarlar. Bu çok sancılı bir süreçtir. Zira insanlar için yanılgılarından, eski alışkanlıklarından kurtulmak çok yorucudur. Bu nedenle daha önceki görünüşlere yaslanan gerçekler, doğrular onlar için asıl olmayı sürdürecektir. Duyusal dünyanın değişken ve görünür nesnelereyle yetinerek doğrulara, gerçeklere ulaştığını sanan, bunların gerisindeki doğrulara, gerçeklere nüfuz edemeyen orta boy insanlardan oluşan büyük çoğunluk böyledir. Bunlar, mağaranın dışına çıkar çıkmaz hemen geri dönenlerdir. Tam bu noktada karanlık ile aydınlık çatışmış, sıradan insanlardan oluşan çoğunluk, aydınlığı reddetmiş; “görülenlerin bilgisi” olan kanı, sanı (doksa) ile yetinmiştir. Bunlar, “sanı dost”larıdır (filodoks)²⁴. Ne yazık ki, yaşadığımız dünyanın gerçeği de budur.

Üçüncü çıkarım şudur: Mağaranın dışına çıktıktan sonra gözlerini açabilenler, insanların ve başka nesnelere gölgelerini, suda yansımalarını, hatta suya yansıyan kendilerini de görürler. En sonunda da gördükleri güneşe baktıklarında daha önce gördükleri her şeyin gerçek nedeninin ve kaynağının güneş olduğunu anlarlar. Bu insanlar, artık “düşünülenlerin, ideaların bilgisi”ne (episteme), yani “düşünerek görme yolu”yla (noesis) kesin bilgiye erişebilmişler, eğriyi doğrudan, yanlış gerçekten ayırt etmeyi, nesnelere arasında ayrımlar yapmayı ve dizgeler (sistem) geliştirmeyi başarmışlardır. Ancak onlar çoğu zaman toplumda azınlıktadırlar. Güneş, burada elbette, iyi ideanın, doğru felsefi bilginin (episteme, gnosis)²⁵ simgesidir.

Dördüncü çıkarım şudur: İnsanlar, kendilerini doğru yola götürmek isteyenleri dinlememekte, tersine bu insanları yıkıma sürüklemektedirler. Tıpkı Sokrates’in gençleri kötü yola ittiği görüşüyle baldıran ağısı içirilerek öldürülmesi gibi. Elbette bu eğretilenlerde doğru felsefi bilgiye ulaşan, onları zincirlerinden kurtararak aydınlığa kavuşturmak isteyen kişi, filsoftur,

²⁴ Platon, Devlet, s. 170,

²⁵ Bilgi kuramı, bilgi felsefesi, bilgi öğretisi anlamındaki “epistemoloji” sözcüğünü ilk kez, 1854’te İskoçyalı metafizikçi Frederick Ferrier kullanmıştır (Lecourt, [Işık Ergüden], Bilim Felsefesi, Ankara, 2006, s. 20 vd).

yani Sokrates'tir. Diyalogların ve hele Devlet'in yazılmasına asıl yol açan olay da Sokrates'in ölümüdür. Bu ölüm üstelik bütün Batının, bizim batılı dediğimiz kafanın da kaynağı sayılabilir. Bu açıdan Sokrates'in en büyük yapıtı ölümüdür. Sevgili ustasının ölümü, Platon'a düşüncenin hem bir tek insanın, hem de bütün insanların yaşamına neler getirebileceğini öğretmiştir. Bu nedenle Platon, bütün ömrünü Sokrates'i öldürmeyecek, tersine onu ve onun gibileri baş tacı edecek bir toplumun, bir devletin nasıl kurulabileceğini düşünmekle geçirmiştir²⁶.

Kanımcı beşinci çıkarım şudur: Devlet, bencil amaçlarla, kurnazca yöntemlerle halkı kandıran, sıradan siyasetçilerle değil; bunlara metelik vermeyen, yalnızca ülke yararını ve gelecek kuşakları düşünen filozof krallarlar/devlet adamlarıyla yönetilmelidir²⁷. Nitekim Platon, düşlediği cumhuriyette, en sağlıklı ve adil yönetimin bilgi açısından en parlak ve aydın insanlarla gerçekleşebileceğini söylemektedir. “Bilgelik ve siyasal önderlik, der Platon, aynı kişinin varlığında birleşinceye dek kentler gibi insanlar da hastalıktan kurtulamayacaklardır.”²⁸ Özetle ya devleti yönetenler filozof ya da filozoflar devleti yöneten olmalıdırlar²⁹.

Yüzyıllar, Platon'u haklı çıkarmış ve ondan 2400 yıl sonra Bertrand Russell, daha önce değinildiği üzer, şöyle demiştir: “Dünyanın sorunu; akıllılar hep kuşku içindeyken, aptalların küstahça kendilerine güvenmeleridir.” Tarihin tanıklığı, bu öngörüğü pekiştirmektedir. Gerçekten bunalım ve sarsıntı dönemlerinde, sağduyu ve bilge yöneticiler yok olup gitmektedir. Artık ortalığa yitirecek bir şeyleri kalmayan sorumsuz, ama sorunlu, serüvenci, düzen ve

²⁶ Eyüboğlu/Cimcoz, Önsöz, Platon, Devlet, s. 9, 11,13.

²⁷ Gambetti, Siyaset Bilimi ve Felsefe, Siyaset Bilim, hazırlayanlar: Atılğan/Aytekin, İstanbul, 2012, s.481.

²⁸ Billington, (Abdullah Yılmaz), Felsefeyi Yaşamak, İstanbul, 20011, s. 312.

²⁹ Eyüboğlu/Cimcoz, Önsöz, Platon, Devlet, s. 10. Ayrıca “Beşinci Kitap”ta Sokrates şunları söylemektedir: “...kral, önder dediklerimiz gerçekten filozof olmadıkça, aynı insanda devlet gücü ile akıl birleşmedikçe, devletlerin başı dertten kurtulamaz.” (s. 163). Karl R. Popper, bu konuda şu değerlendirmeleri yapmaktadır: Sokrates ve Platon, devleti yönetenlerin filozof/bilge olmasını istemektedirler. Ancak bu koşul, ikisinde değişik anlamlar taşımaktadır. Sokrates'e göre devleti yöneten, bilgisizliğinin bilincinde, bir başka deyişle düşünsel açıdan alçakgönüllü olmalıdır. “Kendini tanı!” uyarısı Sokrates'e göre, “Ne denli az bildiğinin bilincinde ol!” anlamına gelmektedir. Buna karşılık Platon, devleti yönetenin bilge olmasını, toplumda bilgeler egemenliğini zorunlu görmektedir. Platon'a göre, yalnızca iyi öğrenim görmüş bir diyalektikçi aydın filozof, devleti yönetebilir. Bu nedenle kralların iyi öğrenim görmüş filozof, filozofların da kral olması gerekir. Burada son çözümlemede krallardan çok filozoflar kazançlı çıkmaktadırlar. (Daha İyi Bir Dünya Arayışı, çev: İlnur Aka, İstanbul, 2001, s. 45).

umut sömürücüsü, halk yardakçısı bilgisiz, ufuksuz ve görgsüz kişiler egemen olmaktadır. O anda herkes, yönetilenler de, yönetenler de yitirmişlerdir, aslında. Acıların yaşanması kaçınılmaz olmuştur. Bunun en çarpıcı örneği, bilim ve sanatta doruğa tırmanmış olan Alman toplumu ve Hitler'dir. Ancak günümüzde Batı insanı, bu acılardan bir ölçüde ders çıkarmış, dayanağı şeref, özgürlük, sorumluluk, kendini aşma, ötekine saygı değerlerinden oluşan sonsuzluğa yürüyüp, yönetimde saydamlığa ve hesap verilebilirliğe kapılarını açan “yüksek demokrasi”ye (hyperdémocratie) ulaşmıştır³⁰. Türk toplumu ise hâlâ sıradan/düz demokrasiyi bile gerçekleştirebilmiş değildir. Uluslararası kurumlar, rejimimizi melez/yarı demokrasi olarak görmektedir. Elbette hukuk uygulamasının da bundaki payı çok büyüktür. Eğer “Demokrasi her çocuğa Tanrı'nın sunduğu insana özgü bütün olanak ve yeteneklerini tam anlamıyla sergileme fırsatını veren iktisadi, siyasi ve ruhi koşulları gerçekleştirmeye yönelik bir rejim ise, geleceğimizin bilgelere, ozanlara gereksinmesi vardır”³¹, Sezar'lara, Hitler'lere değil. Gerçi “politikacılar da iş başındayken oyuncular gibi, biniciler gibi olduklarından büyük görünürler, sonra da onlar gibi silinir giderler halkın anılarından. Ancak birkaç meraklının uğraşına konu olurlar.” Ama geride büyük yıkımlar bırakmaktadır. Onların toplumları sürükledikleri yıkımları korkunç olmaktadır³².

B. KIENLER

Şimdi de uçurumunun öbür kıyısında konuşlanan dramın ikinci öznelerinden, yani öğretiyile uğraşan bilim insanlarından söz edelim. Bunun için de Eliot'ın “Çorak Ülke”sindeki (1922) kadın göğüslü yaşlı kör Bay Tiresias'ını da anımsayarak, Elias Canetti'nin romanı “Körleşme”nin kahramanı Profesör Kien'in duruşunu sergileyelim.

³⁰ Attali, Une brève histoire de l'avenir, Paris, 2006, s. 22.

³¹ Garaudy, (Cemal Aydın), Yüzyılımızda Yalnız Yolculuğum, İstanbul, 2005, s. 100, 442.

³² Bell, Uygurlık, çevirenler: V. Günyol/M. Urgan/M. C. Anday/H. Yavuz/H. Çakır, İstanbul, 1966, Tahtından İndirilen Akıl, çeviren: Melih Cevdet Anday, s. 101. André Gide, “Günlük”ünde bu gerçeği şöyle özetlemiştir: “Pascal'ın o eşsiz parçasını yeniden okuyorum: 'İskender'in kazandırdığı dürüst insan sayısı, ayyaşlığının yol açtığı ölçsüz insanlar kadar çok olmalı.' İşte bu düşünceye dayanarak çoğu zaman büyük insanların ayakları bizden gizlenmek istendi. Oysa ayaklarının bastığı yerin yüksekliğinden bana ne!” (Günlük [Seçmeler], [Fuat Pekin], Ankara, 1963, s. 80).

Bu yapıtın yayımlanmasından bir yıl sonra Frankfurter Zeitung'da bir değerlendirme yazısı çıkmıştır. Bu incelemeye göre, Canetti'nin “Körleşme”si, dış çevreyi yepyeni ve uç betimlemelerle dile getirmede çok başarılı olmuş; bu romanıyla yazar, düşünce ufkunda James Joyce'un “Ulysses” ile erişmek istediği noktanın ötesine geçmiş; olaylar ile yaşananlar arasındaki değişken sınırları, insanoğlunun kendi eliyle yapıp ettiklerine daha sonra yabancılaşmasını yetkin biçimde yansıtmıştır. İngilizlerin ünlü yazın bilgini Prof. Isaacs, 1950'de aynı görüşü paylaşmış, romanın ancak “Karamazof Kardeşler” ya da “Ulysses” gibi yapıtlarla karşılaştırılabileceğini, ancak yapıtın zenginliğinin ayırımına zaman içinde varılabileceğini belirtmiştir³³.

Bu değerlendirmelere katılmamak olanaksızdır. Düşün dünyası ile gerçeklik dünyasının, insanlığın yükselişi ile çöküşünün görkemli bir özetidir, bu roman.

Yapıt, üç kesimden oluşmaktadır. Birinci kesimde Kien'in kendi kafasında yarattığı, dış dünyadan bütünüyle soyutladığı, yaşadığı iç dünya anlatılmaktadır. Bu kesimde vurgulanmak istenen öz, bir “dünyasız kafa”dır. İkinci kesimde insanlarla ilişki kurmayı bilinçli olarak reddetmiş olan Kien'in eski hizmetçisi, daha sonra eşi olan Therese tarafında sokağa atılması, Kien'in daha önce tanımayı reddettiği dünyaya zorunlu olarak bir sürgün gibi gitmesi, orada daha önce küçük gördüğü insanların elinde oyuncak olması betimlenmektedir. Bu kesimde sergilenen öz, bir “akıl-dışı (kafasız) dünya”dır. Üçüncü kesimde bütün yaşadıklarından sonra kafasında oluşturduğu yeni dünyanın delilik sınırlarına getirdiği Kien'in acı ve bir bakıma kaçınılmaz sonu, âdeta ilk iki kesimin birleşkesi olarak dile getirilmektedir. Birleşkenin adı ve özü, “kafadaki dünya”dır.

Romanın izleği (tema), uygarlığın yıkılışı ile insanoğlunun aşağılanmasıdır. Roman iletişimsizliğin ve körlüğün felsefesini işlemektedir. Romanın kahramanları; kendi dünyaları, sözcükleri ve algıları dışındakilere karşı ilgisizdir; başkalarını anlamaya çalışmazlar; bakarlar ve işitirler, ama görmezler ve duymazlar. Böylelikle tam bir körlükle çevrelenmiş olan insanların ve bunun yoğun örneği olan Kien'in adım adım körleşmesi yansıtılır, roman boyunca.

³³ Körleşme, çeviren: Ahmet Cemal, İstanbul, İstanbul, 2005, çevirmenin yazdığı önsözler, s. 8, 9, 11.

Romanın başkişisi Kien, çocuklardan, kadınlardan, kirli kitaplardan, yalandan, yalana dayalı ve yüzeysel günlük yaşamdan tiksinen, sadece eski bir yazı masası, divanı ve iki sandalyesi, ama binlerce kitabı olan, çevresine ilgisiz, sessizliği ve sokağı görmemeyi yeğlediği için insanlardan kaçan, bu nedenle odasının pencerelerini tavana yaptıran, bilimi para için yapmadığından üniversitede ders vermeyen, otuz yaşında içindekilerle birlikte kafatasını bir beyin araştırmaları kurumuna bırakmış olan, saplantılı, ama derin düşünen, ahlakçı, bilimi, doğruyu, gerçeği her şeyin üstünde tutan, çok dil bilen, kitap ve yazın düşkününü bir Doğu kültürü uzmanıdır. Uygarlığın yıkılışı ve insanoğlunun aşağılanması onda bütünleşmiştir. Fildişi kulesi kitaplığında, dolayısıyla gerçekliğin çok uzağında yaşayan, bütün dünyası kitaplarında, dolayısıyla kafasının içinde olan, günlük gerçekleri bile görmekten yoksun bir bilgidir, Kien. Nitekim eşi, kitaplığını çirkin yatak odası takımlarıyla doldurmuştur. Kien, bu eşyaları görmemek için gözlerini kapatmakta, evinde bir kör gibi gözleri kapalı dolaşmakta, ama aradığı kitaplarını bulabilmektedir. Olağan algı mantığına göre yanlıgı sayılan şeyleri yapmaktan kurtulmasa da bu şaşırtıcı sonuç, Kien’in hoşuna gitmektedir. Ona göre, bu, körlüğün, en azından denetimli kötü görmenin kozmik bir ilke olarak kendisine sunulan müthiş bir güç ve lütuftur. Böylelikle Kien, körlük kuramını felsefi bir temelde somutlaştırmakta, ama gerçeklerden uzağa düşmekte, sorunlardan gözlerini kapatarak kaçmakta, hatta günlük alışkanlıklarına bile değer vermemektedir. Son çözümlemede, gerçekler karşısında körleşen ve bilinçli bir körlüğü yeğleyen Kien’in kafasında bir gerçek dünya yoktur.

Romanın ikinci kahramanı ise Kien’in önce hizmetçisi, daha sonra eşi olan Therese’dir. O, paraya düşkün, sadece kendisiyle ilgili, kendisini kitap tutkunuymuş gibi gösterip tuzağa düşürdüğü Kien’le evlenen, kurnaz, çıkarıcı, bilgisiz, sıradan, bencil bir kadındır.

Özetle Kien, çökmekte olan bir kültür ortamında ardında boşluklar bırakan, naif, salt bilimle, yani gerçek dışı bir dünya ile uğraşmakta ve cebelleşmektedir. Buna karşılık gerçek dünya, aslında bilimin bıraktığı boşluğu dolduran bilgisizlik, açgözlülük, kin, kıskançlık gibi bütün kötülüklerle, kirliliklerle doludur. Kien’in dünyası, eninde sonunda bu beriki dünya ile paramparça olacaktır. Olur da.

Bu eğretileninin çıkarımları da bellidir.

Birinci çıkarım şudur: Kitaplığında gözleri kapalı olarak dolaşan Kien, büyük oranda, Platon'un mağarası dışına çıkarıldığında gözü güneş ışıklarından kamaşıp mağaraya geri dönen insana benzemektedir. Nitekim Romanın Almanca adının karşılığı olan sözcük de bunu kanıtlamaktadır: "Kamaşma".

İkinci çıkarım şudur: Kamaşma ya da körlük, zaman ve yer kavramlarını alt etmeye yarayan bir silahtır, Kien için. İnsan varlığını ve dayanaklarını, onları anlamakta yetersiz kalan duygu kırıntılarının dışında sonsuzluğa doğru uzanıp giden körlükte bulmaktadır. Evrene egemen olan kuram, körlüktür. Zamanın yüke dönüştüğü ve çekilmez olduğu aşamada körlük yardıma koşar, insanı düşündürür. Tıpkı çiçeksiz bitkilerin üreme organları gibidir, körlük. Onlar gibi kalın zarlara sarınır. Elverişli koşullarda ortaya çıkar³⁴. Çareler bulur. Bu kuramıyla Kien, bilim ile bilme arasındaki bağlantıyı köktenci bir biçimde yadsır. İçinde bulunduğu, ancak yok saydığı dünyada evine, kitaplığına kapanmış, onlarla yetinmekte, onlardan edindiği bilgiyle var olduğuna inanmaktadır. Kendi dışındaki sıradan çoğunluğu görmemekte, hatta onlara yaşama hakkını bile çok görmektedir.

Üçüncü çıkarım da şudur: Canetti, Kien'in kişiliğinde bütün bilim insanlarını ve aydınları şöyle uyarmaktadır: "Fildişi kulenizden çıkın ve gerçek dünyaya bakın, yaşam gerçeklerini görün ve bilimselleştirin!"³⁵

³⁴ Körleşme, s. 94, 95.

³⁵ Bu açılardan Kien ile Konfüçyüs arasında geçen kurgusal öyküyü birlikte okumak ilginç olacaktır: "Kitaplığının yüksek tavanlı odalarında aşağı yukarı gezinmeye koyulan Kien, Konfüçyüs'ü çağırdı. Karşı duvarda bulunduğu yerden çıkan Konfüçyüs ona doğru ilerledi. Dingin ve soğukkanlıydı. Ama bu, yaşamını çoktan geride bırakmış biri için olağanüstü sayılmazdı. Kien, adımlarını açarak onun yanına koştu. Bu arada böyle bir bilge kişiye karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu saygının gereklerini bütününyle unuttu. Coşkulu durumu, karşındakinin tutumuyla tuhaf bir karşılık oluşturuyordu."

"Aralarında ancak beş adım kaldığında: 'Karınca kararınca biraz okumuş bir insan olduğunu sanıyorum!' diye bağırdı Konfüçyüs'e, 'ayrıca ince düşünenin ne demek olduğunu da biraz olsun bilirim. Bugüne dek beni hep kültürle ince düşünceliliğin el ele gidebileceğine, biri olmaksızın ötekinin düşünülemezceğine inandırmaya çalıştılar. Kimdi beni buna inandırmaya çalışan? Sendin!' Konfüçyüs'le senli benli konuşmaktan çekinmiyordu. 'Ama günün birinde kültürün zerresinden yoksun biri çıktı karşıma ve bu insan benden de senin o bilgiler okulunun hepsinden de çok daha incelik bilir, yürekli, şerefli ve insanıcı olduğunu tanıttıyıverdi!'"

"Konfüçyüs hiç istifini bozmadı, bu sözler karşısında. Dahası, karşısındaki konuşmaya başlamadan önce eğilip selam vermeyi bile unutmamıştı. Uğradığı akıl almaz aşağılanmaya karşın kalın kaşları çatılmadı. Bu kaşların altındaki kapkara, parlak ve yüzyıllık gözlerin bakışı

bir maymununki kadar bilgeceydi. Sonunda ölçülü bir anlatımla şu özdeyişi dile getirdi: ‘On beş yaşımdayken istencim öğrenmeye yönelikti. Otuzuma geldiğimde yolumu saptamıştım. Kırkımda artık kuşku diye bir şey kalmamıştı içimde. Kulaklarım ise ancak altmışında açıldı.’”

“Kien’in sözcüğü sözcüğüne belleğindeydi, bu tümce. Ne var ki, yaptığı şiddetli saldırıya bir karşılık olarak duymak, hoşnutsuzluğunu büsbütün artırmaktan başka işe yaramadı. Bu özdeyişin içerdiklerinin kendi yaşamı bakımından doğru olup olmadığını tarttı kafasında. On beş yaşındayken annesinin direnmesine karşın gündüzleri okulda, geceleri ise yorganın altında bir cep fenerinin zayıf ışığından yararlanarak hiç durmaksızın kitap okurdu. Annesinin nöbetçi olarak başına diktiği kendisinden küçük kardeşi Georg, gece ne zaman uyansa, ne yaptığına bakmak için yorganı üzerinden çekivermeyi hiç unutmazdı. Böyle bir olayla karşılaştığında Kien’in ondan sonraki izlencesinin yazgısı, kitabı ve cep fenerini gövdesinin altında saklamakta göstereceği el çabukluğuna bağlı olurdu. Otuz yaşına geldiğinde, artık bilim yoluna her iki ayağıyla sınıksız basmıştı. Sunulan profesörlükleri yüzünde alaylı bir gülümsemeyle geri çeviriyordu. İsteseydi, babasından kalan mirasın anaparasının faizleriyle ölene dek bolluk içinde yaşayabilirdi. Ama böyle yapacak yerde, bu anaparayı kitaplara yatırmayı yeğlemişti (...) Şimdi 40 yaşındaydı. O güne dek kuşku nedir bilmemişti. Yalnızca ‘Bay von Bredow’un Pantolonları’ sorununu henüz zihninde bir türlü açıklığa kavuşturamamıştı. Ayrıca yaşı daha altmışa gelmemişti. Gelseydi, biraz çevresine kulak verecekti, hiç kuşkusuz. Verecekti ama dinlemeye değer biri de var mıydı ki çevresinde?”

“Konfüçyüs, onun kafasında beliren soruyu okumuşçasına bir adım yaklaştı. Kien’in ondan en aşağı iki karış daha uzun olmasına karşın ona doğru eğildi ve içtenlikle şu öğüdü verdi: ‘İnsanların tutumlarını izle, davranışlarına yön veren nedenlere bak, nelerden zevk aldıklarını, neleri doyurucu bulduklarını gözle. İnsanoğlu hemcinslerinden bütünüyle saklayabilir mi kendisini? Başarabilir mi bunu hiç?’”

“Bunları duyan Kien’i bir karamsarlık aldı. Ne yararı vardı bu sözleri ezberle bilmenin? Onları uygulamak, denemek, içerdiklerini güçlendirmektir, asıl yapılması gereken. Sonra sekiz yıldır boşuna yaşamış meğer yanımdaki insan, diye düşündü. Tutumlarının bilincindeydim, ama davranışlarının nedenleri üzerindeki kafa yormadım. Kitaplarım için neler yaptığımı biliyordum. Sonuçları her gün gözümün önündeydi çünkü. Ama bütün bunları para uğruna yapıyor, diye düşünüyordum. Oysa nelerden zevk aldığını, neleri doyurucu bulduğunu öğrendiğimden bu yana, sözü geçen nedenleri de daha iyi tanıdım. Kimseciklerin başını çevirip bakmadığı, bir yana atılmış acınası kitapların lekelerini çıkarmaya uğraşıyor. Bu çaba onun için dinlenmenin ve uykunun yerine geçiyor (...) eldivene verdiği parayla istese aynı kitabın yenisinden üç tane alabileceğini bildiğinden kuşum yok. Büyük bir yanlış yaptım. Sekiz yıl boyunca bir kör gibi yaşadım.”

“Ama Konfüçyüs, onun yaptıklarına daha fazla yakınmasına meydan bırakmadı. ‘Yanlış yapmak ve bunu düzeltmek için çaba harcamaktan kaçınmak. Asıl yanlış davranış budur. Yanlış bir iş yapmışsan, onu düzeltmekten hiçbir zaman utanmamalısın.’”

“Düzelteceğim, diye bağırdı Kien. Yitip gitmiş bu sekiz yılın yerine elimden geldiğince bir şeyler koymaya çalışacağım. Evleneceğim onunla! Kitaplığımın düzenini ondan iyi kim koruyabilir? Bir yangın çıktığında ona güvenebilirim (...) çünkü yüreğini bütünüyle kitaplara adanmış. Bu durumda onunla evlenmemden daha yalın bir çözüm düşünülebilir mi?”

“Artık Konfüçyüs’e dikkat ettiği yoktu. Bir ara onun bulunduğu yöne baktığında, havada dağılıp gitmiş olduğunun ayırımına vardı. Yalnızca sesini duyabiliyordu henüz; zayıflamıştı gerçi, ama ne dediği anlaşılıyordu: ‘Doğru yolu görüp de oradan gitmemek, yüreksizliktir.’ Sabırsızlığı o dereceye varmıştı ki, bu son pekiştirici sözlerinden ötürü Konfüçyüs’e teşekkür etmeye bile zaman ayıramadı.”(...)

“Kitaplar raflardan yere dökülüyordu. Kien, uzun kollarını açarak kitapları yakaladı. Dışarıdan duymasınlar diye, çok sessiz davranarak, kitapları deste deste dairenin holüne taşıdı. Demir kapının önüne kule gibi yığıldı. Korkunç gürültü beyninin içinde patlarken, kapının önünde

Platon doğrultusunda benzer bir izleği işleyen "Körleşme"nin kahramanı Kien, bütün dünyası kafasının içinde olan ve gerçekliğin dışında yaşayan biridir. Profesör McFarlane'e göre Kien, Canetti'nin roman boyunca olasılıkları, rastlantılı yan yana düşmeleri ve şansın istencini vurgulaması nedeniyle, Roland Barthes'ın "Düşünce"yi sözcüklerin rastlantısallığı hazırlar. Olgun anlam meyvesini ağaçtan indiren güç, sözlerin talihidir" yargısını çağrıştırmaktadır³⁶.

Hukukumuzla dönersek, gerçekten kutbun bir ucunda uygulamacı filodokslar, öbür ucunda gittikçe Kien'leşen bilim insanları bulunmaktadır. Yurdumuzda bilim ile uygulama iç içe olacak yerde birbirinden kopmuştur. İnsan aklı adeta savsaklanmıştır. Oysa her alanda ve elbette hukukta da bilim insanı ve uygulamacı, yolculuğa olgulardan/fenomenlerden başlayarak gözlem, deney, akıl ile birlikte çıkacak, hukukun bilimlerdeki yerini belirleyecek, yerleştirdiği yerden sorunlara bakacak ve çözümler üretecektir.

dev bir siper ördü. Hol, ciltlerle doluyor, doluyordu. Merdiveni de getirdi. Kısa sürede tavana erişmişti. Odasına döndü. Boş raflar yüzüne bakıyordu. Yazı masasının önündeki halı, alev alev yanmaya başlamıştı. Mutfağın yanındaki küçük odaya girip eski gazetelerin hepsini sürükleyerek dışarı çıkardı. Açtı, buruşturup top durumuna getirdi ve her birini bir yana fırlattı. Merdiveni odanın ortasına, eskiden durduğu yere getirdi. Altınca basamağa çıktı, ateşi izleyerek bekledi. Sonunda alevler kendisine eriştiğinde, yüksek sesle kahkaha attı; bütün yaşamı boyunca hiç böyle gülmemişti."

(...)

"Körlük, zamana ve yere karşı, bunları alt etmeye yarayan en etkili bir silahtır; varoluşumuz da korkunç, benzersiz bir körlük. Varlığımız, varoluşumuz tek dayanağını duyularımızla, gerek yapıları, gerek kapsamları bakımından pek yetersiz olan duyularımızla kavradığımız birkaç kırıntının dışında, sonsuzluğa dek uzanıp giden bir körlükte bulur. Evrende egemen olan kuram, körlüktür. Bu sayede her şey bir arada duruyor, ikisi birbirini ayırt edebileceği bir arada durmazdı. Körlük, birbirlerini görmeleri durumunda birliktelikleri düşünemeyecek nesnelere ve yaratıkların yan yana bulunabilmelerine olanak tanıyarak zamanında artık çekilmez olduğu, taşınması olanaksız bir yüke dönüştüğü noktada koparılabilir, ancak körlüğün yardımıyla düşünülebilir. Bu konuda en canlı örnek, çiçeksiz bitkilerin üreme organlarıdır. Elverişsiz yaşama koşullarının içinde buldukları sürece bu organlar, kalın zarlara sarınır, körlüğün koruyucu örtüsünü bürünür; ta ki elverişsiz koşullar ortadan kalkıncaya dek. Ondan sonra organ, kendini savunabilmek amacıyla körlüğün karanlıklarına sığınmış organ, örtüsünü atar ve bir avuç yaşam niteliğiyle oraya çıkar. Sürekli olarak özünde taşıyan zamandan kaçabilmenin bir tek yolu vardır insanoğlu için: arada sırada zamanın akışına gözlerini kapamak ve böylece görüldüğünde bize yabancı, itici gelmemesi için onun taşınabilir parçalarını bölmek."

"Körlük kuramı Kien'in bir buluşu değildi. Onun yaptığı yalnızca görenlerin yaşamlarını sürdürebilmelerine olanak tanıyan bu doğal yeteneği günlük yaşama uygulamaktan ibaretti (...)"

³⁶ McFarlane, Modernizm ve Zihin, çeviren: Güzin Özkan, Modernizmin Serüveni, hazırlayan: Enis Batur, İstanbul, 2000, s. 222.

Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki, Türkiye’de aslında, sadece hukukta değil, her alanda yaşanan bir olgudur, bu. Türk toplumu yüzyıllardır bilimle çatışmaktadır. İnsanımız, yalnızca hukuk kurallarıyla değil, doğal ve somut neden-sonuç ilişkisine dayanan doğa yasalarıyla da çatışmakta, öç alırcasına yaşanan yıkımlardan bile ders çıkarmamakta, tarih de “tekerrür”ünü sürdürmektedir. Bunun örnekleri pek çok. Sözelimi, vadilere, su yataklarına kondurulan evleri seller basmakta, çürük yapıları depremler yerle bir etmekte, ama değişen bir şey olmamaktadır. Yıllar ve ardışık yıkımlar da birbirini kovalamaktadır.

VII. ÇÖZÜM

Elbette bu evrede Japon deneyimine dönmek olanaksızdır. Ama her şeyi yeni baştan gözden geçirebiliriz.

Çözüm bellidir. Her adımda filosof olmak. İlkın, mağarada yansıyan gölgelerle uygulamalar yapan filodokslar, güneşe çıkmalıdırlar. Kien’ler, Kien’leşmeye zorlananlar da, kitaplarını yakmamalıdırlar. Özneler, yaşadıkları mağaradan ve kitaplıklarından aşağıya inmeli, el ele tutuşup kumların verdiği tadı çıplak ayaklarla duymalıdırlar. Tıpkı o güne de sadece düşünmesini öğrenen André Gide’in uykusundan uyanması gibi, yeni bir dünyada buluşup bundan böyle bilgiyi birlikte duyumsayarak öğrenmeli, birlikte uygulamalıdırlar.

Hukuk dâhil hiçbir bilim, yaşanan dünya gerçeğinden soyutlanamaz. Günümüzün felsefecisi bile, bu dünyayı Descartes gibi ocağı başında “-izm”ler ya da dizge (sistem) felsefesinin kalesi içinden seyre ve salt düşünmeye dalmış (méditation) değildir, artık³⁷.

Evet, Türk hukuku sağlam bir tabanda öznelerin buluşmasına, aşkın boyutlu hukukun özünü yakalayarak toplumu rahatlatacak girişimlere gereksinme duymaktadır.

Yalınkat görüş ve çözümlerden uzak durmak istiyorsak, hukuku bilimsel felsefenin temelinde algılamak, yorumlamak ve uygulamak zorundayız. Bilim insanları, felsefeciler, çaresizliğin yaratıcı olduğunu ileri sürer ve sıklıkla Renan’ın tartışmalı bir sözünü anımsatırlar: “Tektanrıçılığı, çöl, (yani çaresizlik)

³⁷ Mengüşoğlu, Felsefeye Giriş, İstanbul, 2008, s. 9. 10.

yaratmıştır". Hukuku da, çaresizlikler, çoğulcu görüşler, çekişmeler yaratmıştır, tekilci anlayışlar değil. Bunu başaracak olan da, felsefe temelinde gelişen bir hukuktur. Hukuk, ilkeler bütünüdür ve onun kendine özgü bir iç dili vardır. Bu çıkış noktası doğru ise, hukuk kavramlarla konuşan bir dal ise, "kavramlar oluşturmak, keşfetmek, üretmek sanatı olan felsefe"den³⁸ asla vazgeçemez, vazgeçmemelidir. Felsefi özünden kopmuş bir hukuk ve hukuk uygulaması, yalnızca eklemeleri eksik değil, kemik erimesine yakalanmış bir iskelettir. İçeriksizdir. Deyim yerindeyse sadece düzgü biçimcidir (normomorphiste). Ama hukuk, hiçbir zaman madde biçimci (hylémorphiste) de değildir.

O halde hukuk düzgülerinin (norm) düzenlenip oluşturulması evresinden başlayıp uygulanmasına dek insanı ve toplumu acılarıyla düş kırıklıklarıyla çaresiz bırakan bu acınası hukuktan kurtulmanın yöntemlerini bulmak gerekir.

Yasal düzgüleri kotarıırken her şeyden önce yanlış dil kullanmaktan, ivedi düzenlemelerden, hukukun herkes için olduğu gözetilerek kişisel, katılmış ve tek boyutlu kalıplardan ve kaygılardan, başyasalar değiştirilirken dizgesel (sistematik) yapının örselenmesinden kesinlikle kaçınmak gerekir.

Hukuk uygulamacıları, sağlam ve uygulamayı sağaltıcı bir hukuk felsefesi, hukuk toplumbilimi, hukuk mantığıyla donatılmalıdır. Bunu sağlamak ve hukuku egemen kılmak için, hukuk uygulamasını gerçekleştirecek olan hukukçuların, hukukun kendine özgü iç dilini iyi kavramalarını, yani kavram dilini özümsemelerini, hukuk kavram ve ilkelerini ve bunların sınırlarını, içeriklerini eksiksiz bilmelerini sağlayacak bir öğrenimden geçmeleri zorunludur. İnsanlık kültürünün binlerce yıllık tezgâhında dokunan, düşün dünyasının sınırlarını belirleyen süzme kavramlara değişik anlamlar yükletilemez. Küresel kavramlar üzerinde kişilerin mülkiyet hakları yoktur. Yalnızca yararlanma (intifa) hakları vardır. Bu hak, kavramın anlamı çerçevesinde kullanılmasını, içeriğinin değiştirilmemesini ve/ya boşaltılmamasına gerektirir. Eğer bu boşaltmaya izin verilirse beklentilere göre öznelleşen terimleri herkes başka başka algılayacağından ve kavram dili boşa döneceğinden, yoğun bir düşünsel karmaşanın yaşanması ve sağlıksız bir tartışmanın doğması kaçınılmaz olacaktır. Esasen böyle bir durumda, hukuk,

³⁸ Deleuze/Guattari, Felsefe Nedir? s. 12.

batılı kültürel genlerinden kopmuş ve daha işin başında başkalaşmış demektir. Başkalaşıma uğrayan bir hukukun uygulamadaki izdüşümü ise, elbette kusurlu olacaktır ve bu da açıklanması olanaksız bir yuvarlak üçgen demektir. Esasen, çözümlemeci araştırma ve mantık; kavram kargaşasının yarattığı sorunları ve kavramların yanlış kullanılması nedeniyle hastalanan düşünceleri iyileştirme çarelerini konu edinen bir disiplinin adıdır. Üstelik hukukunu kendi oluşturmamış ve dışarıdan almış bir ülkenin en sağlam yollamaları, elbette o hukuku veren kültürdür. Alan kültür değildir. Tersi tutum, kendi kendine yollama yapmak demektir. Türk hukukunun, yerelleşme, küreselleşme ve evrenselleşme doğrultusunda çağcıl hukukun dalga boyutunu yakalayabilmesi, bu kültürel değerleri ve kavramları iyi özümsemesine bağlıdır. Hukuk alan ülke, veren ülkenin kavramlarına bağlı kalmak zorundadır. Çünkü küresel, bilimsel kavramlar, doğruyu bulmada, deniz feneri gibi, yol göstericidirler. Sınır tanımayan gücüyle tüm kültürleri etkileyen Batı uygarlığının hukukunu hem seçmek ve hem de onun kavramlarını göz ardı etmek; bir sorun değil, sorunsallar yumağıdır. Uygulama ise, kavram belirsizliğinin ve yanlış uygulamanın su yüzündeki görünen parçasıdır.

44

Kavramların doğru algılanması da yetmeyecektir. Hukukçu, öğretiyi yakından izleyerek hukuktaki gelişmeleri bilmek, uygulamaya yansıtma da yükümlüdür. Bu yükümlülük, hukukçunun topluma karşı sorumluluğunun olmazsa olmaz gereğidir.

Bundan başka hukukçu bütün güçlere, erklere karşı bağımsız olmalıdır. Yargı(cı) nın bağımsızlığı bir araçtır. Amaç, yargının, yargıcın yansızlığını, böylelikle nesnel hukukun özüne uygun biçimde nesnel uygulanmasını sağlamaktır. Özellikle karar verici konumdaki hukukçu, yasama ve yürütme erkleri, bir başka yargıç, sokak ve kendi inanç ve düşün dünyası karşısında bağımsız ve yansız olmak zorundadır. Yansız, nesnel ve laik hukuk etiği açısından yargıcın kendi görüşlerini ve inançlarını mahkeme salonunun dışında tutması ve bu bilinci elde etmesi zorunludur. Çünkü laik hukuk, ilkin inanç alanları karşısında yansızdır. Tanrı'yı, yüce katında bırakır; hiçbir toplum adına Tanrı'yı yeryüzüne indirmeye kalkışmaz³⁹; inanç özgürlüğünün güvencesidir. Nesnel

³⁹ “Din düşüncüyü imgeleme ile karıştırır ve ancak simge olanın doğruluğunu ileri sürer. Hıristiyanlık, dinin Tanrı'yı insanla bağdaştırma sorununu çözer ve felsefenin yerini alışının yolunu hazırlar.” T. M. Knox, Yayıncının Önsözü, s. 12, Collingwood, (Kurtuluş Dinçer), Tarih Tasarımı, İstanbul, 1990.

hukuk ise, ikinci olarak, devleti, asla kutsamaz ve Tanrılaştırmaz; düşünceler, görüşler karşısında da yansızdır; düşünce özgürlüğünün güvencesidir. Özünde yargı(cın)nın bağımsızlığı ve yansızlığı, hangi soydan ve/ya dinden olursa olsun insan sevgisiyle tümleşik; nerede olursa olsun doğa sevgisiyle tümleşik amaçlar ardında koşan özgürlükçü ve çoğulcu demokrasinin hukuk/adalet dünyasındaki bir izdüşümüdür.

Bu arada eski yargı kararlarının kesinlikle gözden geçirilmesi gerekmektedir. Yanlış olan çapak kararlar elenmeli, doğru olanlar eleştirilerek değerlendirilmelidir.

Adalete, yargıya güveni oluşturmak kolay değildir. Kimi zaman tek bir dava bile adalete, yargıya, yargıca güveni bir çırpıda yıkmaya yeterlidir. Ancak hiçbir toplum, güvenilir bir yargıdan vazgeçemez.

Hiç kimse şunu unutmamalıdır: Hukukta devrim için Batı yasalarını almak yetmez. Yetmemiştir de. Kökler Batıda kalmıştır. Türkiye'nin hukukta yakın geçmişi, “Batı kaynaklı hukuk”tur; uzak geleceği ise “çağcıl hukuk”tur.

Bütün bunlara uyulmadığı takdirde hukuk uygulamasının yozlaşacağı, yeni Marc Ancel'lerle acımasız eleştirilerin Türk hukukçularına yöneleceği açıktır.

Mutlu bir yaşam için, insan türünün doğasına en uygun rejim olan özgürlükçü demokrasiyi⁴⁰ vazgeçilemez temeller üzerinde kurmak zorundayız. Bu demokrasinin ilkeleri iki temelde gelişmektedir: Birincisi maddidir/ekonomiktir. İkincisi, “bilgi (ve hukuk) için savaşım”dır. Bunlara yaslanmayan hiçbir “sosyo-ekonomik sistem, hiçbir özgürlükçü demokrasi hiçbir yerde insanları mutlu edememiştir⁴¹.

Bu bağlamda ve geniş düzlemde düşündüğümüz ve Türk tarihinin gelişim çizgilerine baktığımız zaman karşımıza çıkan doğrular, gerçekler bellidir.

Cumhuriyet, ulusu kotarmak, yurttışı yaratmak için çırpınıp durmuştur. Ne dereceye dek başarılı olduğu belirsiz ve kuşkuludur. Ulus olabilmek için biçimsel olarak toprağa yerleşme (işgal) hoyratlığından onu zenginleştirerek gelecek kuşaklara aktarıcı “yurt bilinci” ne; ezberci niteliğiyle beyni çürüten

⁴⁰ Baechler, Démocratie, Paris, 1985, s. 687.

⁴¹ Fukuyama, (Denis-Armand Canal), La fin de l'histoire et le dernier homme, Paris, s. 13, 375.

yabancı sözcüklerle iletişim kurma ve bilim yapmadan insan beyninin en iyi düşündüğü ve ürettiği “anadil bilinci” ne; salt iyi olayları yansıttığı için “yinelen tarih”ten doğruları olduğu gibi aktardığı için “ders alınan ve yinelenmeyen tarih bilinci”ne⁴² geçmek gerekir. Ulus, bir toplumsal yığın, dinsel yığın ya da sosyal yığın demek değildir. Ulusun yurttaşlarını birbirine bağlayan bağ, tarihsel verilerin birleşimidir. Ulus, insanları ne oldukları temelinde bir araya getirmez. Ulus, insanları geçmişte sahip olduklar ortak anılar, yerler, acılar, mutluluklar, kısaca ortak yazgı bağlamında bir araya getirir⁴³. Devlete kırgın bir ulus, toplumu ve insanı tehlike gören ve dışlayan bir yönetim, yurttaş hiçe sayan bir görevliler kesimi (bürokrasi), yetersizliğe teslim olmuş cılız bir siyasetle demokrasi oluşturulamaz.

Özlenen bu noktalara eriştiğimizi söylemek olanaklı mıdır?

Cumhuriyet yüz yaşına yaklaşırken doğru dürüst bir anayasa bile kotaramayan, ölümü görünce sıtmaya razı olmuş baskı altındaki halkın %93 oyu ile benimsendiği söylenen, birey değil, devlet eksenli bir anayasa ile yetinen bir ülkenin demokrasiyi hak ettiği söylenebilir mi? Toplum acaba şu soruyu soramayacak oranda yüreksizleştirilmiş, sinmiş midir? “Bir kabulden söz etmek için %93 oy biraz çok değil mi? Baskıcı yönetimler dışında hangi demokratik düzende bu denli kabul oyu çıkabilir ki?”

Bu sorunun sorulmaması bile belli bir mantık düzeyinin hâlâ yakalanamadığını göstermektedir.

Ancak bunlar da demokrasi için yetmiyor, yetmeyecektir de. Demokrasinin işlevi, uygar ulusu kotarmak; özgür, şerefli ”birey”i yaratmaktır. Uygar ulusu kotarmak, bireyi yaratmak için de “hukuk bilinci” nin gelişmesi gerekir.

1960’larda TBMM kürsüsünde konuşan Başbakan Yardımcısının “Yasalar çıkarıyoruz, ama hiçbirimiz uymuyoruz”, sözlerine milletvekillerinin “Örnek göster!’ bağırıları karşısında “Çıkın sokağa, Karayolları Trafik Yasası’ nı herkesin

⁴² Her halkın tarihinde sadece zaferler, mutluluklar değil, yenilgiler, acılar da vardır. Tarih, bir bilimdir ve nesnel olmak zorundadır. Özellikle kendi halkının tarihini yazarken bilim insanı, çok özenli ve duyarlı olmak gerekir. “İnsan, en çok kendi resmini yaparken yalan söyler, gizlenen bir maske,makyaj vardır. Sivilceler silinir, devler cüceleşir. Bu yüzden Ernest Renan, ‘ulusların geçmişlerini kutladıkları anlar, tarihlerinin en yanlış anlarıdır’ der. (Vassaf, Türkiye’nin Otopartre Denemesi, Radikal, 5 Aralık 2012).

⁴³ Guéhenno, (Mehmet Emin Özcan), Demokrasinin Sonu, Ankara, 1998, s. 15, 16.

çığnediğini görürsünüz” diye yanıt vermesi üzerine kendi çıkardıkları Yasa’yı küçümseyerek kahkahalarla gülen halkın temsilcilerinde hukuk bilincinin geliştiği söylenebilir mi? “Anayasa bir kez çığnenmekle bir şey olmaz” diyen Cumhurbaşkanı hukuk bilinci olabilir mi? Yapılan işlemin meşruluğunu, hukuksallığını belirlemek için iç ve dış yargıya başvuranları, desteklemek şöyle dursun, kınayan siyasetçilerde de hukuk bilinci yoktur.

Yönetenleri bunlar olan bir ülkenin sokaktaki sade yurttaşından daha çoğunu beklemeye hiçbirimizin hakkı yoktur. Olamaz da.

Bırakınız yasalara uymayı, yakın geçmişte Türkiye’nin 8. Cumhurbaşkanı, “Anayasa bir kez delinmekle bir şey olmaz” diyebilmiştir. Oysa Batı’da bırakınız üst düzey görevlilerini, sıradan sokaktaki insanlar bile bu konuda çok duyarlıdır. Bilindiği üzere anayasa (constitution) sözcüğü, açıkça “kurulu” (constituted) bir yönetimin hukuku ya da kuralları anlamındadır. Yazılı bir belgedir ya da İngiliz Anayasası’nda olduğu gibi kurumlarda, geleneklerde, göreneklerde, kısaca törede örtülü olarak yer bulur. Öte yandan sözcük kurma eylemini (act of constituting) de karşılar. Halk kendi yaptığı devrimin kendi yönetimini kuramadığı zaman Gladstone’ın anlatımıyla “ilerlemeci tarihinden doğmuş” eski anayasalara bağlanır. Thomas Paine’in ünlü tanımıyla “Anayasa (constitution), yönetimin değil, o yönetimi kuran (constituting) halkın eylemidir.” Bu nedenle Amerika ve Fransa’da tek öz görevi (misyon) anayasa yapmak olan kurucu meclislere gereksinme duyulmuştur. Burada yönetimin değil, halkın yönetime bir anayasa sunması gerektiğine inanılmıştır⁴⁴. Böyle bir anayasaya elbette herkes uymak zorundadır. Batı’da bu bilinç öylesine güçlüdür ki, Başkan Woodrow Wilson, Anayasa’ya “kör tapınma”dan sürekli kaygı duymuş ve yakınmıştır. Gerçekten Amerikan halkının kendi Anayasa’sına bağlanışında gösterdiği canlılık, dirilik, çok çarpıcıdır⁴⁵.

Unutulmaması gerekenleri iyi kavrayabilmek için Roma hukukunun derin felsefesini iyi algılamak zorundayız. Bilindiği üzere, Roma’da üstün sınıf patriciuslar, alt sınıf plebler diye anılmaktadır. “Atalar töresi” (mos maiorum) diye anılan hukuk, patriciusların hukukudur. Bu hukuk belirsizdir. Bu yüzden özellikle konsüllerin yargılanmasında başına buyrukluğa yol açmıştır. Bunu

⁴⁴ Arendt, (Onur Eylül Kara), Devrim Üzerine, İstanbul, 2012, 191.

⁴⁵ Arendt, s. 266.

önlemek için MÖ 5. yüzyılın ortalarında Senato, yasaların yazılı olmasına ve yayımlanmasına karar vermiştir. Tam bu noktada önemli bir konu dikkati çekmektedir. O da hukukun yazılı metne dönüştürülmesinin kökeninde “uzlaşma”nın bulunmasıdır. Latince “lex” sözcüğü, kökbilim açısından iki şey, iki insan arasında sıkı ilişki, sıkı bağlantı anlamına gelmektedir. Lex sözcüğünün çoğulu ise “leges”tir. Yasa böylelikle uzlaşma sonucu iki sınıfı birbirine bağlayan kavram olmaktadır. İtalyan Ozanı Vergilius’un açıklamalarına göre, İtalyan yerlileri “Saturnus” soyundandı. Hiçbir yasa onlar için adaleti engelleyemezdi. Kendi özgür istençleri doğrultusunda eski tanrıların yolundan giderlerdi. Ancak Aneas ve askerleri, Troya’dan geldikten sonra ve işgalciler ile yerliler arasında bir savaş patlak verdiği zaman yasalara gereksinme duyulmuştu. Bu yasalar sadece barışı sağlamamış, bunun yanı sıra particii ile plebleri, yani iki başka toplumu, sınıfı birbirine bağlamıştı. Romalıların amacı, bütün dünyayı Roma’nın gücüne, egemenliğine (imperium) bağlı kılmak değil, Roma’nın düşmanlarını dost durumuna getirmek, Roma’ya özgü birlik dizgesini yaymaktı. Roma halkı (populus romanus) varlığını soylular ile halk arasındaki birliğe, birlikteliğe, bağlılığa borçluydu. Uzak amaç, soylular katmanı ile sıradan katman arasındaki sonsuza dek sürecek birliğe, bütünlüğe ilişkin Roma toplumunu (societas Romana) oluşturan ve sürekli genişleyen Roma’ya özgü ortakları, dostları (socii) bir araya getirmektir. Bu amacı gerçekleştirecek olan en önemli araç, elbette yasalardı (leges). Dolayısıyla bu birliktelik, hangi toplumdansınıftan olursa olsun herkesin uyacağı, nesnel bir uzlaşma metnine dönüştürülmüştür. Romalıların haklı olarak övündükleri bu eski yazılı metnin adı, “On İki Levha Yasaları”dır (Leges Duodecim Tabularum)⁴⁶.

Ülkemizde hukuk bilincinin yetersizliğini doğrulayan örnekler sık yaşanır. Eğer yasaları kotaran milletvekilleri böyle davranırlarsa, ikili yollara konulan kırmızı mobeselere yüz metre kala hız kesip 70 kilometrenin altına inen, geçer geçmez hızlanan sokaktaki insana ceza yazamazsınız. Eğer bir ülkede başbakanlar, bakanlar, milletvekilleri çıkardıkları yasaların; yine başbakan, bakan, vali, müsteşar, rektör vb. görevliler, biriyle ilgili atama, bir görevden alma gibi işlemlerinin hukuk karşısında meşru/yasal olup olmadığını öğrenmek için, Anayasa Mahkemesine, idari yargıya başvurma gibi yargı yoluna

⁴⁶ Arendt, s. 252, 253.

gitmesini salık verecek yerde, tam tersini yapıyorlarsa, yargıya başvurduğunda o partiyi Anayasa Mahkemesine başvurmakla kınıyor ya da kişiyi başka yerlere atamakla tehdit ediyorlarsa bunu yapanlarda hukuk bilincin bulunduğundan söz edilebilir mi?

Bir de hukuklarını alamadığımız, ama yasalarını tıpkıbasımlarının aldığımız ülkelere bakalım.

İşte birkaç örnek. 1612 yılında Yargıç Coke, Kilise mahkemesiyle laik mahkemeler arasında bir konudaki uyuşmazlığa el koyarak sorunu çözmek isteyen Kral I. James'e şu yanıtı vermiştir: “Kral, İngiliz hukukuna göre hiçbir davada hüküm kuramaz. Dava, İngiliz hukukuna göre bir adliye mahkemesi önünde yargıya bağlanır.” Kral utanmıştır, ama Yargıç Coke'u görevinden almamıştır⁴⁷.

Bugünü bırakıp geçmişe gidelim. 18. yüzyılın, Aydınlanma yüzyılının iki büyük önderi vardır. Biri Büyük (II.) Friedrich, öbürü Çarıç II. Katerina'dır. Bunlar sürekli aydınlanmacılarla, düşünürlerle düşüp kalkmışlardır⁴⁸. II. Friedrich'e değirmencinin söylediğini herkes bilir. 1740'larda Sanssouci Sarayını genişletmek için arazisini zorla alacağını söyleyen Krala değirmenci “Evet alırdınız, eğer Berlin'de yargıçlar olmasaydı” demiştir. Kral, kızacak yerde, değirmencinin yanıtını beğenmiş, Prusya'da adaleti sağladığı için de mutluluk duymuştur. Bu öyküyü Fransız Ozan François Andrieux (1759-1833) uzun bir şiirinde dile getirir.

Daha geriye gidelim. MÖ altıncı ve beşinci yüzyılda yaşayan Konfüçyüs, öğrencileriyle Thai dağlarının eteklerinde gezerken ağlayan bir kadın görür. Önce öğrencilerinden ilgilenmelerini ister. O yörende bulunan bir kaplanın üç yıl önce kayınpederini, daha sonra kocasını, geçen yıl da oğlunu parçaladığını söyleyen kadına Konfüçyüs, “Peki, neden buradan çekip gitmiyorsun?” diye sorunca şu yanıtı alır: “Burada devlet yok da ondan!” Bunun üzerine Konfüçyüs, öğrencilerine döner, “Devletler adaletten ayrılırsa kaplanlardan

⁴⁷ Selçuk, Zorba Devletten Hukuk Üstünlüğüne, Ankara, 1999, s. 407 vd.

⁴⁸ Batı'daki ilerlemeyi gözlemleyebilen padişahlardan 1757-1774 yılları arasında hükümdarlık yapan III. Mustafa (Falcı Mustafa), II. Friedrich'e bir mektup yazmış, geri kalma sorununu çözmek için müneccim göndermesini istemiştir: II. Friedrich, verdiği yanıtta Padişaha şu önerilerde bulunmuştur: 1-Borçsuz bir devlet hazinesi, 2. Barışta ve savaşta eğitilmiş güçlü bir ordu. 3-Sağlam bir öğrenim ve tarih bilgisi (S: S).

daha tehlikelidir. Bunu unutmayın!” der. Burada Konfüçyüs’ün değindiği adaletin temelinde elbette hukuk vardır.

MÖ 484 yılı. Ahameniş İmparatorluğu’nun kralı olan Serhas (kahramanlar kralı anlamında), -ki Xerxes (Kserkses), eski Yunancada Xşayāršā (Hşayarşa), Pers dilinde Hşayarşah (MÖ 485–465) diye anılır- babası Darius’un Yunanlılara karşı başlattığı savaşı sürdürür, Makedonya’ya doğru, özellikle Atina’ya karşı, Herodot’a göre, üç milyon, kimilerine göre beş milyon askerle sefere çıkar. Bu sayı elbette abartılıdır. Varsayalım ki, yüz bin, yirmi bin olsun. Gemileri de çoktur. Çanakkale Boğazının (Dardanel) karşı kıyısında Abidos’a gemilerden bir köprü yaparak askerlerini geçirir. Herodot, sıradan bir Ispartalının diliyle yaşanan gurur verici olayı şöyle yansıtır: “Serhas, kaçak bir Ispartalı olan Demaratus’a, bir avuç Ispartalıyı görev başında kalmaya ve umutsuz durumlarına karşın Thermophyle’de geçidi tutmaya zorlayan etkenin ne olduğunu, özgür oldukları halde ölümden niçin kaçmadıklarını sorar. Demaratus’un düşündürücü yanıtı şöyledir: “Onlar özgür olmasına özgürdürler, serbesttirler. Ama her şeyde değil. Onların üzerinde onlara egemen olan öyle bir şey, yani yasa vardır ki, ondan sizin uyuklarınızın sizden korktuklarından daha çok korkarlar.”⁴⁹ Kısaca, Ispartalı askerler, ölmekten değil, yasadan korktukları için kaçmamaktadırlar.

Bundan 1414 yıl önce hüküm giyen Sokrates, ölüm cezasının yerine getirilmesini beklemektedir. Baldıran zehrini içmek üzeredir. Yönetimse, cezayı bir ay sonra yerine getirecektir. Kaçmaması için alınan önlemler de yetersizdir. Kaçmasına göz yumulmak istenmektedir. Kriton gibi dostları kaçmasını önerirler. Sokrates, “Hayır. Yasalara uymak gerekir. Yasa ölüm cezası bile öngörmüşse o sonuca katlanmak zorunludur.”

Evet, hepimizin, özellikle hukukçunun işi zor.

Buna karşılık, Eski Yunan felsefesi, Eski Roma hukuku, Hıristiyanlık, Musevilik, Rönesans, Reform, Aydınlanma, düşüncelilik, maddecilik, birleşimcilik temellerinde yükselen ve günümüzde de çağcılık ötesini/sonrasını (postmodernité) yaşayan Avrupa kültüründe aslında yerel yönetimlerde Orta Çağdan bu yana demokratik gelenekler yerleşmiştir. Türkiye’nin

⁴⁹ Lesli Lipson,([Jale Çam Yeşiltas]), Uygarlığın Ahlak Bunalımları, İstanbul 2000, s. 127, 316.

içselleştirmeye çabaladığı Avrupa hukukunun temeli olan Roma hukuku, öz bakımından Yunan hukukundan esinlenmiştir. Hepsi Stoacı olan belli başlı Romalı hukukçular, kendi felsefe görüşlerine uygun olarak Roma'nın eski kuramlarını değiştirmişler; “jus publica” (cumhuriyet insanı) yerine “jus gentium”u (hukuk insanı) geçirmişlerdir. Roma hukukunun özellikleri, ikinci yüzyılda gelişmiş, üç yüz yıl sonra da yasa biçimini almıştır⁵⁰.

Bırakalım “jus gentium”u yaratmayı, “jus publica”yı ve “yurttaş” bilincini bile oluşturduğu tartışmalı olan ve AİHM’de hüküm üstüne hüküm giyen Türkiye’de hukukçunun işi gerçekten çok zor.

Ülkemizde yalnızca hukukçunun değil, bilim insanlarının, sanatçıların, kısaca aydınların da işi zor.

Karşılaştırmalı örnekler bunu ortaya koymaktadır.

Yukarıda demokrasinin işlevinin uygar insanı ve toplumu, kısaca uygarlığı yaratmak olduğu belirtilmiştir.

Uygarlığın nesnel ölçütleri ise bellidir.

Uygarlığı, akılcı ve bilimsel düşünenler hak etmektedirler.

Her şeyden önce “bilim başka, uygulama başka” diyerek kendilerine özür üretenler, “yaşamda en gerçek yol gösterici bilimdir” ve “Ben manevi miras olarak hiç bir düstur, hiç bir dogma, hiç bir donmuş ve kalıplaşmış kural bırakmıyorum. Benim manevi mirasım bilim ve akıldır (...) Benden sonra beni izlemek isteyenler, bu temel eksen üzerinde bilim ve aklın yol göstericiliğini benimserlerse, benim manevi mirasçılarım, ancak onlar olabilirler” diyen, Türk aydınlanma akımının kurucusu olan Atatürk’le de tam bir çatışma içindedirler.

Hem bilimden uzaklaşmanın bir özrü olabilir mi? Olursa bu nasıl bir özürdür!?

Dahası “bilim başka, uygulama başka” diyenler, ayırımında olmaksızın, yanlış yaşamadaki bir doğruyu da yansıtmaktadırlar. O da şu: Bizim de içinde bulunduğumuz İslam-Türk dünyası, çoğu kez teknikleri almaktadır. Çünkü

⁵⁰ Bell, Uygarlık, çevirenler: V. Günyol/M. Urgan/M. C. Anday/H. Yavuz/H. Çakır), İstanbul, 1966, Eşsiz Örnekler, (Mînâ Urgan), s. 37.

bunların bir güç kaynağı olduğu somut olarak görülmektedir. Doğunun ayrımına varamadığı ise, bu gücün aslında teknolojiye, yani bilim ve bilgi üretimine bağlı bulunduğuudur. Bunu bir türlü anlatamadığı için ülkesinden ayrılmak zorunda kalan 1979 Nobel fizik ödül sahibi Pakistanlı Abd-üs Selam (1926-1996), bilim alanında yaşanan soyutlanmanın “düşünsel ölüm” olduğunu belirttikten sonra şu acı doğruları dile getirmektedir: “Teknolojinin güç kaynağı olduğunu anladığımız bugün bile teknik için kestirme yollar olmadığını, yani temel bilim ve bilgi üretiminin, bilimi başarıyla uygulamanın bir ön koşulu olduğunu değerlendiremiyoruz (...) Birkaç yıl önce Nobel ödülü kazanan Avrupalı bir fizikçinin bana söyledikleri bugün de kulaklarımda: ‘Selam, bilgi dağarcığına en küçük bir şey eklemeyen halklara yardım etmekle yükümlü müyüz?’”⁵¹

Bu soru, içinde bulunduğumuz yüzyılda ve coğrafyada hepimizi derinden sarsmalı ve kendimize getirmelidir. Hem de bizim bir atasözümüzle birlikte: “Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar”. Aynı atasözü Arapçada da var, yani doğulu İslam dünyasında: “Doğru söz, bana dost bırakmadı”. Acaba neden? Acaba neden yanı başımızdaki Avrupa, karşıtlıkları/çelişkileri/eleştirileri diri tutması sayesinde ayakta kalır ve sürekli gelişirken, Doğu geri kalmıştır? Bunun yanıtı, bellidir. Doğu’nun ayrımına varamadığı olgu, uygarlığı gerçekleştiren etkenin “eleştirel akıl“ olduğu gerçeğidir. Bu nedenle vaktiyle Platon’la görüş ayrılığına düşen Aristoteles’in, “Platon öğretmenimdir, çok değerlidir. Platon’u severim. Ancak doğru/gerçek Platon’dan daha çok değerlidir. Doğruyu/gerçeği Platon’dan daha çok severim”⁵² sözleri kurumlaşarak her adımda Batı’yı Batı yapmayı sürdürmüştür. Şu söz gerçeğin ta kendisidir: Uygarlığa “Avrupa’nın temel katkısı, teknik değil, eleştiridir”⁵³. Gerçekten bu “eleştirel akıl, Sokrates’ten bu yana Batı’da insanın bütün boyutlarına egemen olmuştur”⁵⁴.

Unutmamak gerekir ki, “her ayrışık disiplin kendisine göre bir olumsuzla ilişki içindedir: Bilim bile etkilerini gönderen bir ‘değil-bilim’ ile ilişki içindedir.

⁵¹ İleten: Dosay, İslam Dünyasında Bir Bilim Rönesansı’ı İhtiyacı ve Koşulları, AÜDTCFD, 1991, 78, 79.c. 35, sy. 1, s.

⁵² Martı-Ibáñez, (Hamide Koyukan), Felsefe Öyküleri, Ankara, 1998, s. 48.

⁵³ Garaudy, (Cemal Aydın), İslam ve İnsanlığın Geleceği, İstanbul, 2000, s. 92.

⁵⁴ Garaudy, (Cemal Aydın), İnsanlığın Medeniyet Destanı, İstanbul, 1996, s. 59.

Söz konusu olan, sanatın bizi oluşturmak, uyandırmak, birer sanatçı olmayan bizlere duymasını öğretmek –ve de felsefenin kavramasını öğretmek, bilimin bilmesini öğretmek- zorunda olduğunu söylemek değil yalnızca. Bu türden öğretimbilimler (eğitbilim, pedagoji) ancak disiplinlerden her biri, kendi hesabına onu ilgilendiren ‘değil’ ile temelli bir bağlantı durumundaysa olanaklıdır. Felsefenin düzlemi, gelip onu dolduran kavramlardan bağımsız olarak kendisinde düşünüldüğü sürece ‘felsefe-öncesi’dir, ama ‘değil-felsefe’, düzlemin karmaşaya (kaos) kafa tuttuğu yerde bulunur. Felsefe onu anlayan ‘değil-felsefe’ye muhtaçtır, ‘değil-felsefe’ce bir anlayışa muhtaçtır, tıpkı sanatın ‘değil-sanat’a, bilimin de ‘değil-bilim’e muhtaç olduğu gibi”. Onlar bunlara başlangıç gibisinden ya da içinde gerçekleşirken yitip gitmeye çağrıldıkları son gibisinden değil, ama ‘haline-geliş’lerinin ya da ‘gelişme’lerinin her anında muhtaçtır”⁵⁵. Gerçekten felsefe de, bilim de, sanat da gelişmek, bulmak ve yaratmak için “değil”lemeye, bu diyalektik yasaya muhtaçtır. 1945’te orta yaşlarındaiken Picasso, “hayır, evet’ten önce gelir” derken elbette bunu amaçlamıştır. “Picasso’nun yapıtı, bir kavgadır. Don Kişot gibi Picasso da ‘ben savaşıyor dinlenirim’ dese yeri var. Goethe’nin Mefisto’su gibi, ‘ben, sürekli olarak yadsıyan ruhum’ da diyebilirdi”⁵⁶.

Uygarlığın önemli bir ölçütü daha vardır. O da halkın, toplumun akılcı değer(lendirme) yargısında bulunabilecek yetiye ve düzeye, kısaca “akılcı değerlendirme yetisi”ne ulaşabilmiş olmasıdır. Bu da, yalnızca bilimle, felsefeyle olmaz. Bunlarla birlikte sanatın da düzeyinin yükseltilmesi gerekir.

Sözgelimi, tek sesli müzikle demokrasiye ulaşılamaz. Çünkü bir kez tek sesli müzikte yöneten olmaz, onu sadece başlatmakla yetinen bir buyurgan olur. Müzik başladıktan sonra da o buyurgana gerek kalmaz. Eğer müzik tek sesli, sözde yöneten, özde buyurgan da hâlâ orada ise bu olgu, Batıdaki orkestraya ve onu yönetene içeriksiz, yüzeysel ve gülünç bir biçimde öykünmedir. Çirkindir. Bu olgu, orkestradaki yönetenin, tek sesli müzikteki buyurgan gibi işlevsizleştirilmesi, Anadolu insanının deyişi ile “avara kasnak”laştırılması demektir. Oysa çoğulcu toplumda buyurgan olmaz. Çoğulculuğun ve özgürlükçülüğün vurgusu, çok sesli müziktir. Orkestra, çoğulcu ve özgürlükçü

⁵⁵ Deleuze/Guattari, (Turhan Ilgaz), Felsefe Nedir? İstanbul, İstanbul, 2000, s. 193, 194.

⁵⁶ Garaudy, (Mehmet H. Doğan), Picasso, Saint-John Perse, Kafka, İstanbul, 1991, s. 26.

demokrasinin bir izdüşümüdür. Her sesin, her nefesin varlığına saygı duyar; bireysel özgürlüklerin bir izdüşümüdür.

Basına yansıyanları anımsayalım. Ülkemizde, en uygar yaşantıların sergilendiği kentlerimizde “kötü insan” rolünü üstlenen ve başarıyla oynayan sanatçıların kimi dinlerce yerlerine ve lokantalara sokulmadığını; çekilen film gereği bir başka devletin bayrağının kaleye çekilmesine izin vermeyen insanlar bulunduğunu hepimiz biliyoruz.

Bugünden söz etmeye gerek yok. İsa’dan öncesine gidelim. Eski Yunan’dan söz edelim. Dünyaya yontuculuk, mimarlık gibi sanatların yanı sıra Thales, Anaksimandros, Pythagoras, Herakleitos, Parmenides, Zenon, Anaksagoras, Demokritos, Sokrates, Platon, Aristoteles gibi felsefeleriyle günümüze bile ışıklar saçan düşünürlerin yetiştiği Eski Yunan’da MÖ yaşananları sergileyerek “uygarlık” konusunda yetkin bir yapıt yazan İngiliz Yazar Clive Bell’in haklı olarak “eşsiz” diye nitelendirdiği aşağıdaki örnekleri, yazarın yapıtından olduğu gibi aktarıp değerlendirelim.

54 “Eski Yunan yaşamını, düşüncesini ve sanatını belirleyen niteliklerden birincisi ‘değer(lendirme) duygusu ile incelmış akılcılık’, ikincisi ise ‘akılla güçlendirilmiş değer duygusu’dur. (...) klasik sözcüğü akılcılığı ve beğeni duygusunu ortaya koyuyor (...) Atinalıların sanat ve düşünceye olan saygılarını bilmeyen yoktur, sanırım. Atinalı yontucunun başından geçenler, bu saygının gücünü belirlemeye yeter: Atinalı bir delikanlıya işkence yapmakla suçlanan bir yontucu, yargıçların önüne çıkarılır. Atinalıların gözünde işkence korkunç ve bağışlanmaz bir suçtur. Öyleyken yontucu suçlu olduğunu kabul eder ama kendisini savunmak için olağanüstü güzellikte bir insan heykelini gösterir, yargıçlara. Heykelin bedenindeki bükümleri, kıvrımları yontabilmek uğrunda modeline işkence yaptığını söyler. Yontucuya hiçbir ceza verilmez, böyle biter duruşma. Gerçekten bu eşsiz öykü, Atina estetiğinin sonraki çağlara bıraktığı etkiyi açıklamaya yeter (...) Atinalıların akla gösterdikleri saygının sınırsızlığı su götürmez. Akla gelebilecek her konuda açık yürekli ve aydınca bir tartışmaya girişmek, Atinalıların başta gelen tutkularındandı. Michelet şöyle diyor: “Bu güleç ve meraklı halk, Sokrates’in sorulu yanıtı öğretme yöntemine, her türlü atletizm oyunlarından daha çok önem verirdi”. İsa’nın doğumundan 404 (çoğu kaynaklara göre bu tarih, 411’dir. Yani

bundan 2423 yıl önce. S. S.) yıl önce Atina’da halktan alınan vergilerle devlet tiyatrosunda Lysistrata’nın oynanması gibi o olağanüstü olayı kim anımsamaz? O günlerde Atina, sade bir ölüm kalım kavgasının içinde can çekişmekle kalmıyor, üstelik Sirakuza önlerinde uğradığı korkunç yenilginin onarılmaz yaralarını taşıyordu. Atina’nın yıkılış ve yok oluşunu hazırlayan Sirakuza yenilgisinden sonra Atina yurttaşları arasında savaşıma tutkusu alabildiğine almış yürümüşü. Atina devleti, böyle bir ortamda halktan toplanan vergileri bir oyunu sahneye koymak için harcamakla kalmıyor, üstelik savaş düşmanı ve ulusçuluk duygularına karşı duran bir oyunu seçiyordu. Lysistrata oyununda orduyla alay ediliyor, ulusçuluk ucuz kahramanlık sayılarak yerin dibine batırılıyor, demokrasinin önderleri de amansız bir sertlikle eleştiriliyordu. Atinalıların bütün bunları umursadıkları bile yoktu. Bu taşlamalar karşısında kılları bile kıpırdamayan Atina yurttaşları, ‘Lysistrata yılın en iyi güldürüsü mü, değil mi?’ tartışmasını yapıyorlardı. Biricik sorun buydu, onlar için. Eğer yılın en iyi güldürüsü ise armağan verilmeli ve halka gösterilmeliydi. Nitekim gösterildi de. Tarihte halkın değer duygusunun bu denli parlak bir biçimde belirdiği başka bir örnek anımsamıyorum.”⁵⁷

Her şeyden önce “Uygarlığın daha çok bilinçlenme ve eleştiri kafası gibi insanlığın kazanacağı son erdemlere bağlı olduğunu benimsemeli”⁵⁸ ve unutmamalıyız. Yukarıda Cumhuriyet’in “kültür aşılama” siyasasından söz edilmişti. Ancak “kültür aşılama”, beyin yıkama ile karıştırılır, Shaw’lara, Marquez’lere “... bir yerlerde okuyup kendime düstur bellediğim bir cümle vardı. Sanırım Bernard Shaw’undu: ‘Okula gitmek için çok küçük

⁵⁷ Bell, Uygarlık, çevirenler: V. Günyol/M. Urgan/M. C. Anday/H. Yavuz/H. Çakır, İstanbul, 1966, Değer Duygusu, (Hilmi Yavuz). s. 53-55. “Lysistrata”, birçok incelemenin konusu olmuş, bütün dünya dillerine çevrilip, Türkiye dâhil, hemen her ülkede oynanmıştır. “Lysistrata’nın Atina’da oynanıp yılın piyesi seçilmesinden tam 2423 yıl sonra, Washington Üniversitesi öğretim üyesi Sarah Culpepper Stroup’un “Kadının Tasviri: Aristophanes’in Lysistrata’sı ve Yunan Eşlerinin Hetaira’laşması” başlıklı incelemesinin yayımlandığı Boğaziçi Üniversitesinin bilimsel nitelikteki “Mimesis” dergisinin bir ilimizin il halk ve ilçe kitaplıklarına “açık saçıklık” (müstehcenlik) nedeniyle sokulması valilikçe yasaklanmıştır. (Celal Üster, “Hassas Vatandaşlar” Ülkesi, Cumhuriyet-Kitap, sayı: 1168, 5 Temmuz 2012, s. 6). Ülkemizde sanat yapıtlarına sık değerlendirmelerle yaklaşan yalnızca sade yurttaşlar değildir. Ama “Her şeye karşın, Eyüboğlu’nun deyişyle “Arstophanes’in gülen özgürlüğü” dünyada yaşayan herkese ve elbette bize de umut vermeyi sürdürüyor.”

⁵⁸ Bell, Uygarlık, çevirenler: V. Günyol/M. Urgan/M. C. Anday/H. Yavuz/H. Çakır, İstanbul, 1966, s. 23.

yaşımdan beri öğrenimime ara vermek zorunda kalmıştım.”⁵⁹ dedirtecek noktaya gelmişse, orada ne eleştiri ne yurttaş ne de bilinçli birey yetişir; sadece birbirleriyle körçesine ve amansızca çarpışan bağınaz canavarlar yaratılır. Çünkü “Tartışılmamış kanılar, zihnin çabalarıyla derlemek durumunda olduğu meşru aydınlıkları bulandıran asalak ışıklardır. Her insan kendinde bu tartışılmamış kanıları yıkmaya yönelmelidir. Her insan, kolay deneylerle bağlantı içinde kurulmuş zihinsel alışkanlıkların katılığından kaçmayı öğrenmelidir. Her insan, korkularını, ‘... severlik’lerini, ilk sezgiler karşısındaki hoşnutsuzluklarını bırakmalıdır (...) Bu baskı olgusu olmadan nesnel bilgide hiçbir ilerleme olanaklı değildir (...) Kültür sevincinin temelinde bir kesinlik sevinci vardır (...) Nesnel yanlışların açıklanmasında ne derin bir sevinç vardır! Yanıldığına açıkça söylemek, zihnin kavrayışlılığına en büyük övgüde bulunmaktır. Bu, kültürünü yeniden yaşamaktır, kültürünü güçlendirmektir, kültürünü ortak ışıklarla aydınlatmaktır. Bu, aynı zamanda onu dışlaştırmaktır, bildirmektir, öğretmektir.”⁶⁰ Gerçekten “Eleştiri, -niteliği ne olursa olsun, ister yazınsal, ister felsefi, ahlaki ya da siyasal- sonuç olarak bir tür toplumsal sağlık uygulamasıdır. Zorbanın monologu ve hiziplerin çılgınlıklarına, ötekini boğazlayan bu iki ikiz sakatlığa karşı, bizim tek korunma aracımızdır. Eleştiri aklın söylemidir. Bu söylem doğası gereği çifttir. Zira işin içine aynı zamanda bir muhatap olan dinleyiciyi de sokar.”⁶¹ “Batılı toplumun temeli, dinamiği eleştiridir, çoğulculuktur, diyalojik ilkedir” (Morin). O nedenle de batılı toplum eleştiri sonrası toplumdur; sağlıklıdır. Doğulu toplumsa, eleştiri öncesi toplumdur; hastadır. Hem de Pir Sultan’ları öldürecek, Nazım Hikmetleri, Kemal Tahir’leri zindanlarda çürütecek denli hastadır. Türkolog Martin Hartmann’ın 1909’daki şu sözleri, görünen o ki, bugün de geçerlidir: “Türkler, çeviri vb. yaparak bir yere varamazlar. Onların değiştirmeleri gereken asıl zayıf yönleri, eleştiriye kapalıdır.” Eleştiri, uyarır, incitmez. Eleştiri, deyiş yerindeyse “yanılıgsavardır”.

Buna karşılık, “... toplumsal ilişkilerin düzenleyicisi olarak geriye bireylerin ve toplulukların yarışıp çarpışan çıkarlarından başka bir şey kalmadığı zaman, şiddet gerçek yasa konumuna gelir. Bunu gizlemeye çalışan uydurmalar neler

⁵⁹ Anlatmak İçin Yaşamak, çeviren: Pınar Savaş, İstanbul, 2005, s. 15.

⁶⁰ Bachelard, Seçmeler, çeviren: Afşar Timuçin, İstanbul, 1988, s. 16, 36.

⁶¹ Paz, Yazınımız Modern mi? Çeviren: Turhan Ilgaz, (Taşkiran Çiçek/La fleur saxifrage), Modernizmin Serüveni, hazırlayan: Enis Batur, İstanbul, 2000, s. 59, 60.

olursa olsun bu gerçek değişmez. Bu uydurma, ister klasik özgürlükçülüğün 'herkes kendi çıkarı ardında koşarsa, bütünü dengesi ve uyumu kurulmuş olur' biçiminde ileri sürdüğü ve sayesinde gerçekleşeceğini belirttiği 'gizli el' söz konusu olsun, ister parti ve devletin ortak mutluluğunu bilinçli olarak planladıklarını savunan sözüm ona 'bilimsel sosyalizm'in gizli eli söz konusu olsun... Birinci yol, orman yasalarının geçerli olduğu bir bireyciliğe götürür. İkincisi ise, bir karınca yuvası totalitarizmine."⁶² Artık ne özgür insan kalmıştır ortalıkta ne de demokrasi.

İnsanlık ve uygarlık tarihinde yaşanan deneyimlerin ulaştırdığı değişmez sonuçlar bunlardır.

Türkiye, bilim ve sanatta ileri adımlar atmak ve uygar toplumu yaratmak zorundadır. Bu çıkış noktası doğru ise şu da unutulmamak gerekir: Bilim insanının ve sanatçının her yerde ortak paydası ve ülküsü özdeştir. Onlar, duran zamanın değil, akıp giden zamanın doğrularını, gerçeklerini dile getirmekle ve toplumu aydınlatmakla yükümlüdürler. Bu nedenlerle "Rodin, Saint Jean-Baptiste adlı yapıtını yorumlarken, fotoğraf makinesinin objektifinin mekanik tanıklığına karşı şunları söylemiştir: 'Sanatçı, gerçeği söyler. Fotoğraf ise yalancıdır. Çünkü gerçeklikte zaman durmaz.'" Gerçekten "Valéry'nin dediği gibi, resim sanatı, doğanın karşısına rakip olarak çıkmak için onun kopyacısı olmayı bir yana bırakmıştır. Artık onun çabası, var olanı durmadan kopya etmek değil, onda eylemi, yaşamı ve geleceği bildiren bir söyleneceye doğru aşmayı dile getirmektedir."⁶³

Collingwood'un felsefe için söyledikleri⁶⁴ hukuk için de geçerlidir: Gerçekten hukukta derin ve büyük üslup, var olma nedenleri iyi algılanan hukuksal gerecini hakkıyla ele almış ve sindirmiş/içselleştirmiş bir zihnin işaretidir. Bu, konusuna bakışın genişliğine, sarsılmazlığına dayanır; güçlükleri gizlemeyen, hiçbir şeyi kişisel tutkuya taşımayan ruh ve apaçık anlatımla zenginleşen zihin dinginliğiyle beslenir. Bunlardan yoksun bir hukuk yine de üzerinde durulmaya değer bulunabilir ya da bulunmayabilir. Ama kesinlikle derinlikten yoksundur.

⁶² Garaudy, (Cemal Aydın), İslam ve İnsanlığın Geleceği, İstanbul, 2000, s. 140.

⁶³ Picasso, Sanit-John Perse, Kafka, çeviren: Mehmet H. Doğan, İstanbul, 1991, s. 78, 82.

⁶⁴ İleten: T. M. Knox, Yayıncının Önsözü, s. 16, Collingwood, (Kurtuluş Dinçer), Tarih Tasarımı, İstanbul, 1990.

Türk hukuku, derin hukuka erişmek zorundadır. Bu derinlik ise uçsuz bucaksızdır. Sürekli arayışı gerektirir. Bu konuda son sözün söylendiği iddiası hiçbir zaman ileri sürülemez. Söylenecek sözler, önermeler, yargılar biter, ancak hiçbir sonuca değildir. Çünkü bilimsel ve felsefi etkinlik tükenmez. Nitekim Collingwood 1945’te yayımlanan “Doğa Tasarımı” adlı yapıtının sonuç bölümünde şöyle diyordu: “Kendi felsefesini son saydığı yalanını önceden yalanlayan Hegel, tarih felsefesi üzerine incelemesinde, ‘Bilinç buraya dek gelmiştir’ diye yazmıştır. Benim de şimdi benzer bir biçimde ‘Bilim buraya dek gelmiştir’ demem gerek. Söylenen her şey başlangıcından bugüne dek doğa tasarımının tarihi üzerine bir arasözdür yalnızca. Gelecekte nasıl bir ilerleme olacağını bilseydim, o ilerlemeyi şimdiden gerçekleştirdim. Nasıl bir ilerleme olacağını bilmediğim için onun nasıl gerçekleştirileceğini de bilmiyorum.”⁶⁵

Collingwood haklıydı. Nitekim düşünürler, yirminci yüzyılda yaşanan değişimlerin beş bin yıllık insanlık tarihinde yaşanan değişimlerden daha çok olduğu konusunda birleşmektedirler⁶⁶. Yirmi birinci yüzyıl ise bilgisayar ve trilyonlarca bilginin saniyede yeryüzünün bir ucundan ötekine ulaştırıldığı iletişimle birlikte, yani 1980’lerde başlamıştır.

Böyle bir dünyada yarışta ön sıralara geçmek için bilimin her dalında, elbette hukukta da bilimsel tükenmezliğin içinde Türk bilim insanlarının ve hukukçularının da yerlerini almaları gerekmektedir. Araştırma, bilimsel gelişmeleri izleme, dolayısıyla okuma bilincinin ve sorumluluğunun yükselmesi gerekir. Araştırma, inceleme, okuma, sorumluluktur, tersi ise sorumsuzluktur. İlköğretim döneminde bir öğrenci, İngiltere’de, Almanca’da 70.000, Fransızca’da, İtalyanca’da 50.000-60.000; Arapça’da 12.000 sözcükle konuşurken, yazarken, öğrenim görürken, Türkçede 6.000 sözcükle yetinmektedir. Bunun anlamı bellidir ve çok düşündürücüdür: Bir ABD’li öğrenci dünyayı Türk öğrencinin 12 katı kavramla algılamakta, yorumlamaktadır. Yarıştaki eşitsizliğin boyutu insanı ürkütecek çaptadır. ABD’de, Kanada’da, Japonya’da, Kuzey ve Güney Kore’de on bin kişide binler kitap okurken ülkemiz bir kişi okumaktadır. Boyut yine korkunçtur.

⁶⁵ Collingwood, (Kurtuluş Dinçer), Doğa Tasarımı, Ankara, 1999, s. 202.

⁶⁶ Garaudy, (Ahmet Zeki Ünal), 20. Yüzyıl Biyografisi, s. 7.

Birbirimizi eleştirerek geliştirmeli, halkı da aydınlatacak biçimde araştırma ve okumaya yönelmeli, dilimizi zenginleştirmeliyiz. Ülkemizde özel bir okuma yöntemi gerektiren klasikleri okuyanları sayısı nüfusa oranla öylesine azdır ki, Calvino'nun şu sözleri adeta lüks kalmaktadır: "Klasikler, haklarında her zaman 'yeniden okuyorum...' dediğini duyduğumuz, ama hiçbir zaman 'şu sıra okuyorum...' denmeyen kitaplardır (...) Okul ve üniversite, bir kitaptan söz eden bir kitabın, söz konusu kitaptan daha çok şey söylemeyeceğini öğretmeye yaramalıdır (...) bundan su sonucu çıkarabiliriz: Klasikler, aralıksız olarak bir eleştirel söylemler bulutu yaratan ve sürekli bu buluttan kurtulan yapıtlardır (...) Klasikler, en uzak güncelliğin bile egemen durumda olduğu yerde bir fon uğultusu gibi inatla sürüp giden kitaplardır (...) Söylenecek şey, klasikleri okumanın hiç okumamaktan daha iyi bir şey olduğudur. Biri çıkıp, bu denli yorulmaya değmeyeceğini söylerse ona Cioran'dan örnek veririm (...): 'Zehir hazırlanırken Sokrates bir flüt parçası öğrenmeye çalışıyormuş. -Bu, ne işine yarayacak? diye sormuşlar, -Ölmeden önce bu parçayı öğrenmeme, diye yanıtlamış'"⁶⁷.

Hukukta da nasıl bir ilerleme olacağını şimdiden kestirmek zordur. Söylenen, yazılan her şey her zaman bir arasöz olarak kalacaktır. Ancak bu olgu, araştırma merakını durduramayacak, tersine kışkırtacaktır.

Elbette hukukçunun da işlevi ve yükümlülüğüdür, bunlar.

Platon'dan bir ölçüde ayrılarak sadece devleti yönetenlerin değil, her alanda görev üstlenenlerin de filoflaşmaları zorunludur.

Hukukçunun işlevi, bu sözcükte saklıdır: filoflaşma.

İlkin bilim insanı hukukçu, fildişi kulesinden çıkarak ve boz renkli saf kuramların ötesine geçerek öğretilerini oluşturmalı, bu oluşturma sürecinde yaşam gerçeğinin kimileyin sıcak, kimileyin soğuk kumlarına çıplak ayaklarıyla basmalıdır.

Uygulamalı hukukçu ise, hukukun özünü yakalamak için kumlara çıplak ayaklarla basarak öğretiler oluşturan bilim insanının omzundan hukuka bakmalı; betimleyici saydam kavramları ve önermeleri iç tutarlılık sınavasından geçirerek yaşama aktarmalıdır.

⁶⁷ Calvino, Klasikler Neden Okunmalı? Çeviren: Berran Ersan, Modernizmin Serüveni, hazırlayan: Enis Batur, İstanbul, 2000, s. 15, 17, 19.

Uygulamacı ve bilim insanı yaşayan hukukla zaman yitirmeden yüzleşmelidir.

Bulgular, belirtiler, bunda çok geç kalındığını göstermektedir.

Bu konuda, topluma ve Türk insanına, sokaktaki insana kulak vermek yeterlidir.

Türk insanı, karşılaştığı bir haksızlık karşısında başta yavaşlık olmak üzere hukuk uygulamasının getirdiği sorunlarla boğuşmakta; bu sorunlar ile haksızlığın boyutlarını karşılaştırmakta, hak arama özgürlüğünü kullanıp kullanmayacağına nicelik ve nitelik hesabından sonra karar vermektedir. Sokaktaki insan için hukuk, güvenilir bir sığınak olmaktan çıkmış, kullanılabilirliği kâr ve zarar hesabına vurulan bir olgu olmuştur.

Yargıdaki bu yavaşlık yargıya olana güveni öylesine sarsmıştır ki, şiirlere, gülmecelere konu olmakta; Yargıtay başkanları, bu acınası sonucun derindeki nedenlerini araştırarak ve işin özüne inecek yerde, “sanığa karşı bozma yasağı ilkesi”ne bile kıymayı göze alabilmeyi önermekte, Yargıtaya gelen milyonu aşmış dosya sayısının iki üç yüz bin kadar inmiş olmasını bayram havasıyla duyurmaktadırlar. Asıl acıklı durum, yaşanan sorunların derinlerindeki nedenlerle yüzleşmemek ve bilgisizlik bataklığında hukukun yitip gitmesine göz yummaktır. Duruşma evresi ve temyiz yolu öylesine yozlaşmıştır ki, Türk hukukçusu bu sonucu doğal karşılar olmuştur. Bütün batılı kavramlar, ilkeler, kurumlar doğululaştırılmıştır. Üzücü olan, asıl sorumluların bunun ayırımında olmamasıdır.

Yasa kotarılrken yaşanan beceriksizlikler, ivecenlik, bu nedenle daha yürürlüğe girmeden yapılan zorunlu değişiklikler, özellikle temel yasalarda sistematığı örseleyen budamalar; “kimi yasalarda değişiklik yapılması hakkında yasa” gibi saçmalıklarla birbiriyle ilgisiz yasalarda değişikliklere gidilmesi yavan doğuluca yöntemlere başvurulması; yürütmenin yasaları dolanmanın yollarını araması ve hukuku bir ayak bağı olarak görmesi fenomenlerini de yukarıdakilere eklersek, yozlaşmanın vardığı boyutlar daha iyi değerlendirilebilecektir.

Özünde felsefesiz olan Türk hukuk uygulamasına bunlar da eklenince durumun ne denli önemli ve ivedi olduğu kolaylıkla anlaşılacaktır.

Böyle kotarılan ve uygulanan bir hukuka elbette güvenilemez. Hukuka güvenin olmadığı bir yerde demokrasi yeşermez. Orada herkes şaşkınlmıştır.

Kimin eli kimin cebinde belli değildir.

“İncil’de, diyordu Garaudy, Yeremya’nın girişinde zenginlerin ve güçlülerin baskı ve yolsuzluklarına karşı Amos’un ilençleri, hele gerçek tapınmanın adaleti yerine getirmek olduğunu haykıran şu sözleri yankılanıyor bende: ‘Küçümsüyorum sizin hacca tapınmanızı... Uzak olsun benden ilahilerinizin gürültüsü.... Onların yerine hukuk sular gibi fişkırsın, adalet de arkası kesilmez bir sel gibi aksın.’” (...) Ve ekliyordu: “İnsanları ayağa kaldıran bir söz.”⁶⁸ Demokrasi gücün hukukla sınırlandırıldığı, haklılıklaştırıldığı, meşrulaştırıldığı bir rejimin adıdır. “Yüzyıllar boyunca toplumda güç kullanma tekeli devlette olmuştur (...) 11 Eylül saldırılarından sonra devlet, yeni bir güç ve meşrulukla geri döndü (...) Eski Yunan’ın halk meclisleri sınırsız güce sahipti. Bireysel haklar ne kuramsaldı ne de uygulamada korunuyordu. Yunan demokrasisi, Constant’in deyişiyle ‘toplumun buyurganlığına kişisel olarak kesin uyma’ anlamına gelmekteydi. Nitekim Yunan demokrasisinin gerçek anlatımı bulduğu dönem olarak benimsenen MÖ 4. yüzyılda, öğretilerinden ötürü Atina’da halk meclisinin çağın en büyük filozofunu –demokratik oylamayla- ölüm cezasına çarptırdığını anımsayın. Sokrates’in yargılanması ve cezalandırılması demokratikti, ama özgürlükçü değildi (...) Roma’nın yıkılışı bize şu dersi veriyor: Yasaların dayanıklılığı için yöneticilerin iyi niyetlerinden daha çok şeye gereksinmemiz var. Çünkü bunlar, yani hem yöneticiler hem de niyetler değişebilir. Toplumda gücü devletten bağımsız kurumlara gereksinme vardır. Batı böyle bir gücü Katolik Kilisesi’nde bulmuştur (...) Hukukun siyasal bir silah olarak kullanılması, yasalar önünde eşitlik düşüncesini kötü yola düşürmektedir (...) Rusya parlamentosundaki birkaç liberalinden biri olan Vladimir Rzkhov, Avrupa’nın geçmişiyle açık bir karşılaştırma yapıyor: ‘Krallık gücüne karşı savaşıyan derebeyleri ve baronların kendileri de çok erdemli değillerdi.’⁶⁹ Buna karşılık “Uygar hükümetler, (ve rejimler), doğal olarak özgür ve eşit olan bireylerin etkin rızasından yetki alan hükümetlerdir (ver rejimlerdir). Yurttaşlarla hükümetler arasında çıkan anlaşmazlıklarda, şu temel ilke uygulanır: “Her şey, yaşam, özgürlük ve suçsuzluktan yana düşünülür”

⁶⁸ Yüzyılımızda Yalnız Yolculuğum, çeviren: Cemal Aydın, İstanbul, 2005, s. 69, 70.

⁶⁹ Zakaria, (Meral Öztoprak Sağır/H. Serkan Akılı), Özgürlüğün Geleceği, (Yurtta ve Dünyada İliberal Demokrasi), İstanbul, 2007, s. 16, 32, 33, 99.

(In favorem vitae, libertatis et innocentiae omnia praesumuntur)⁷⁰. Yukarıdan beri söylenenleri özetlersek yaşanan hukuksuzluk bataklığından kurtulmanın en temel çaresi, fillodoksların mağaralarından, Kien’lerin fildişi kulelerinden gün ışığına çıkıp filoflaşmaları, omuz omza vererek derin hukuku, temelinde yatan değeri iyi özümseyerek biricik egemen durumuna getirmeleri, odağa yerleştirmeleri ve adaletin hizmetine sunmalarındır.

Bir başka anlatımla, Kien’lerle filodokslar, kavşakta buluşmalı; filodokslar, öğretilere, kuramlara, kavramlara titizlikle sahip çıkmalı; Kien’ler, bilginin bütün renklerini gözleriyle görmeli, soğukluğunu, sıcaklığını elleriyle, ayaklarıyla duyumsamalı, gelişmenin, uygarlaşmanın kanıtı ve tanığı olan kuramsal, kavramsal soyutlamaları somut gerçeklerle sınava çekmelidirler. Unutmayalım ki, bütün kuramlar, “...bütün kavramlar, insana dokunarak anlam kazanır. Kişi hüküm giydiği zaman cezaevine giren, (kuram), kavram değil, insan”⁷¹dir. “Kuram, soyut olduğu için yetkinliğe ulaşabilir. Uygulama ise kusurlu olarak kalmak zorundadır”⁷² demek kolaylıktır. Uyulama, öğretilen, kuramda vazgeçtiği an hukuk ilkin solan, daha sonra da kuruyan bir güle dönüşür.

62

Şu uyarıyı kuşaklar hiçbir zaman unutmamalıdır: “Dünyanın en tehlikeli olduğu an, diyordu Johann Wolfgang von Goethe, bilgisizliğin örgütlü biçimde eyleme geçmesidir.”

Sözün özü budur.

Gerisi, boş söz.

Ancak eğer insan toplum içinde yaşayan bir varlık, hukuk da karmaşık bir fenomenler ağı olan toplumun ürünü ve hukuk dâhil her şey insan içinse, sığ ve yüzeysel yaklaşımlarla hukuk sorununu ve uygulamasını çözemeyiz. Hukuk sorununu ve açmazlarını tadına vararak doyurucu biçimde çözenin biricik yolu, ona çok disiplinli, yani felsefi, toplumbilimsel, insanbilimsel (antropoljik), suçbilimsel (kriminolojik) vb. disiplinlerle birlikte kapsayıcı olarak yaklaşmaktan geçer. Hukuk, düzgüsel (normatif) bir yapı olarak kapalı;

⁷⁰ Keane, (Necmi Erdoğan), Demokrasi ve Sivil Toplum, İstanbul, 1994, s. 74.

⁷¹ Yücel, (M. T.), Hukuk Fakültesi Eğitim Kültürü Üzerine Bir Deneme, I, Güncel Hukuk, Eylül 2012, sy. 105, s. 30.

⁷² Lipson, (Jale Çam Yeşiltaş) Uygarlığın Ahlak Bunalımları, İstanbul 2000, s. 192.

varlıkbilimsel bir yapı olarak ise açık uçludur. Ancak bu açık uçtan girerek onun dehasına ve tadına varabiliriz. Hukukun estetiği, güzelliği de tam da bu noktadadır. Çünkü hukuk, karanlıktan, karanlık ilişkilerden, eğrilerden, sapmalardan hoşlanmaz; karanlığı, karanlık ilişkileri aydınlatır; eğrileri, sapmaları düzeltir ve yaptırıma bağlar; doğruyu, adaleti egemen kılarak toplumu onarır, insanı geliştirir. Özün özü şudur: Doğru hukuk düzgüleri; her zaman çizgileri, kesin, nesnel ve kalın çizer; ödünsüzdür.

Demek, karşımıza ilk ve bundan da iki sorun çıkmaktadır.

Neden felsefe?

Ve hukukta ne ölçekte felsefe?

“Neden felsefe?” sorusuna az çok yukarıda yanıt verilmişse de biraz daha ötelere gitmekte yarar vardır. Çünkü bu sorunun yanıtı şu çerçevede olmak gerekir: Hukuk, ileride değinileceği üzere, bilimler ayrımı içinde düşüncel, normatif, normolojik bir bilim dalıdır. Öyleyse sağlıklı bir bilim için felsefe zorunludur.

“Ne ölçekte felsefe?” sorusunun yanıtı da şu: Hukuk, felsefe alanlarının kimileyin bütünüyle kesişmekte, kimileyin de bir kesimiyle iç içe olmaktadır.

